

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΓΛΩΣΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΠΟΛΙΤΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΗΠΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ
ΣΤΗΝ ΑΡΑΒΙΚΗ ΑΝΟΙΞΗ:
ΜΙΑ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Φοιτητής: Κυριακού Νικόλαος
Επιβλέπων Καθηγητής: Χριστοφής Νικόλαος

Βόλος, 2025

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Χριστοφή Νικόλαο, για την καθοδήγηση, τις συμβουλές και την πολύτιμη υποστήριξή του καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της παρούσας πτυχιακής εργασίας. Η συμβολή του υπήρξε καταλυτική στην επιστημονική προσέγγιση του θέματος. Ευχαριστώ επίσης την οικογένειά μου για την αδιάκοπη ηθική ενίσχυση και κατανόηση σε όλη τη διάρκεια των σπουδών μου, καθώς και τους φίλους μου για την ψυχολογική στήριξη και τις ενθαρρυντικές κουβέντες τους σε δύσκολες στιγμές.

Περίληψη

Η παρούσα πτυχιακή εργασία επιχειρεί μια εις βάθος ανάλυση της Αραβικής Άνοιξης, ενός συνόλου εξεγέρσεων που ξέσπασαν σε πολλές αραβικές χώρες από το 2010 και εξής, και των τρόπων με τους οποίους οι δύο βασικές γεωπολιτικές δυνάμεις, οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και η Ρωσική Ομοσπονδία, ανταποκρίθηκαν στις εξελίξεις. Εξετάζονται τα ιστορικά και κοινωνικά αίτια των εξεγέρσεων, η στάση των δύο χωρών απέναντι σε διαφορετικά καθεστώτα, καθώς και οι στρατηγικοί στόχοι και επιδιώξεις τους στην περιοχή. Μέσα από τη σύγκριση των πολιτικών τους αναδεικνύονται τα αποτελέσματα των παρεμβάσεών τους και οι μακροπρόθεσμες συνέπειες στις διεθνείς σχέσεις και τη σταθερότητα στη Μέση Ανατολή. Εστιάζοντας στις πολιτικές τους, στόχος της παρούσας μελέτης είναι να αναδειχθούν οι συγκλίσεις και οι αποκλίσεις, οι στρατηγικοί στόχοι που εξυπηρετούσαν και οι επιπτώσεις των παρεμβάσεών τους στις τοπικές κοινωνίες αλλά και στο διεθνές σύστημα. Η εργασία βασίζεται σε ποικιλία βιβλιογραφικών πηγών, όπως ακαδημαϊκές αναλύσεις και πολιτικές δηλώσεις.

Λέξεις κλειδιά

Αραβική Άνοιξη, Ρωσία, Ηνωμένες πολιτείες Αμερικής

Summary

This thesis presents an in-depth analysis of the Arab Spring— a wave of uprisings that began in 2010 across several Arab countries— and the responses of two major geopolitical powers: the United States and the Russian Federation. It explores the historical and social drivers of the uprisings, the differing stances of the U.S. and Russia toward various regimes, and their respective strategic interests in the region. By comparing their policies, the study highlights the outcomes of their interventions and assesses the long-term implications for international relations and regional stability in the Middle East. The analysis emphasizes both convergences and divergences in their approaches, examining how their strategies served broader geopolitical objectives and influenced local societies and the international system. The research draws upon a wide range of sources, including academic literature, policy analyses, and official political statements.

Keywords

Arab Spring, Russia, United States of America

Ευχαριστίες	2
Περίληψη	3
Summary.....	4
Συντομεύσεις.....	7
Ιστορικό και Γεωπολιτικό Πλαίσιο της Αραβικής Άνοιξης	8
Μελέτες περιπτώσεων	12
Τυνησία.....	12
Αίγυπτος	13
Λιβύη	13
Υεμένη	14
Συρία	14
Κουβέιτ	15
Σαουδική Αραβία.....	15
Σουδάν.....	15
Κεφάλαιο 2	16
Η Πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών	16
Μελέτες περιπτώσεων	18
Τυνήσια.....	19
Αίγυπτος	20
Λιβύη	22
Υεμένη	23
Μπαχρέιν	25
Συρία	26
Μελέτες περιπτώσεων	31
Τυνησία.....	31
Αίγυπτος	32
Λιβύη	34
Συρία	35
Υεμένη	37

Μπαχρέιν	38
Κεφάλαιο 4	40
Σύγκριση και Ανάλυση των Δύο Πολιτικών Προσεγγίσεων	40
Θεωρητικό και στρατηγικό πλαίσιο εξωτερικής πολιτικής ΗΠΑ και Ρωσίας	40
Συγκριτική ανάλυση επιλεγμένων χωρών	41
Τυνησία.....	41
Αίγυπτος	42
Λιβύη	43
Υεμένη	44
Μπαχρέιν	45
Συρία	45
Συμπεράσματα.....	48
Βιβλιογραφία	49

Συντομεύσεις

HΠΑ / USA	United States of America	Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής
ΟΗΕ / UN	United Nations	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
NAT O / NAT O	North Atlantic Treaty Organization	Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου
ISIS	Islamic State of Iraq and Syria	Ισλαμικό Κράτος Ιράκ και Συρίας
DAESH	al-Dawla al-Islamiya fi al-Iraq wa al-Sham (Αραβική ονομασία για το ISIS)	Νταέσ, Ισλαμικό Κράτος
TNC	Transitional National Council	Μεταβατικό Εθνικό Συμβούλιο
SCAF	Supreme Council of the Armed Forces	Ανώτατο Συμβούλιο Ενόπλων Δυνάμεων
ΣΣΚ / GCC	Gulf Cooperation Council	Συμβούλιο Συνεργασίας του Κόλπου
CIA	Central Intelligence Agency	Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών
CCYRC	Coordinating Council of the Youth Revolution	Συντονιστικό Συμβούλιο Επανάστασης Νεολαίας
IMF / ΔΝΤ	International Monetary Fund	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
ICRC	International Committee of the Red Cross	Διεθνής Επιτροπή Ερυθρού Σταυρού
SNC	Syrian National Council	Συριακό Εθνικό Συμβούλιο
EU	European Union	Ευρωπαϊκή Ένωση

Κεφάλαιο 1

Ιστορικό και Γεωπολιτικό Πλαίσιο της Αραβικής Άνοιξης

Με τον όρο Αραβική Άνοιξη η βιβλιογραφία αναφέρεται σε ένα επαναστατικό κύμα διαμαρτυριών, εξεγέρσεων και εμφύλιων πολέμων που σάρωσε τον αραβικό κόσμο από τα τέλη του 2010 με την κορύφωση να έρχεται το επόμενο έτος και χωρίς σαφής ημερομηνία λήξης. Η ακριβής ορολογία χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά το 2014 από τον Αμερικανό πολιτικό επιστήμονα Marc Lynch στο ακαδημαϊκό περιοδικό *Foreign Policy* (Kruber, 2019· Mushtaq & Afzal, 2017). Ξεκίνησε από την Τυνησία και εξαπλώθηκε γρήγορα σε όλη τη Βόρεια Αφρική και τη Μέση Ανατολή. Η Αραβική Άνοιξη τροφοδοτήθηκε από τα ευρέως διαδεδομένα παράπονα προς τα αυταρχικά καθεστώτα που σχετιζόνταν με την οικονομική στασιμότητα, τη διαφθορά και την καταστολή των πολιτικών ελευθεριών (Salih, 2013· Ghanem, 2016). Το άμεσο έναυσμα για την Αραβική Άνοιξη ήταν η αυτοπυρπόληση του Mohamed Bouazizi ενός Τυνήσιου πλανόδιου πωλητή, τον Δεκέμβριο του 2010, η απελπισμένη πράξη του οποίου είχε ευρεία απήχηση σε ολόκληρη την περιοχή αλλά και πέραν αυτής. Ο θάνατός του πυροδότησε διαδηλώσεις όχι μόνο στην Τυνησία αλλά και σε ολόκληρο τον αραβικό κόσμο. Ξεκίνησε ως μια ελπιδοφόρα στιγμή για τον εκδημοκρατισμό στην περιοχή με την έκβαση ωστόσο, των εξεγέρσεων να αποδεικνύεται πολύ πιο περίπλοκη αφού ενώ κάποια κράτη κατάφεραν να επιτύχουν πολιτικές μεταβάσεις, κάποια άλλα βυθίστηκαν σε παρατεταμένες συγκρούσεις και άλλα να γίνονται μάρτυρες της επαναφοράς της αυταρχικής εξουσίας.

Καταρχάς, κεντρικός παράγοντας ήταν η ύπαρξη αυταρχικών καθεστώτων. Στις περισσότερες αραβικές χώρες η εξουσία ήταν συγκεντρωμένη στα χέρια ηγετών με μακροχρόνια παραμονή στην εξουσία, οι οποίοι δεν λογοδοτούσαν, είχαν περιορίσει τις πολιτικές ελευθερίες ενώ συστηματικά κατέστειλαν οποιαδήποτε μορφή αντιπολίτευσης. Η απουσία δημοκρατικών θεσμών και εναλλακτικών μορφών πολιτικής έκφρασης όξυνε τη λαϊκή δυσαρέσκεια, η οποία σταδιακά συσσωρευόταν χωρίς αυτή να βρίσκει δίοδο να εκτονωθεί (Salih, 2013· Herd, 2011).

Παράλληλα, η οικονομική κατάσταση των περισσότερων χωρών της περιοχής επιδείνωνε το κοινωνικό κλίμα. Παρά την ύπαρξη φυσικών πόρων και την οικονομική ανάπτυξη ορισμένων κρατών (Αίγυπτος, Τυνησία, Λιβύη) η ανισομερής κατανομή του πλούτου, η εκτεταμένη ανεργία ιδίως στους νέους και η διαφθορά ενίσχυαν το αίσθημα κοινωνικής αδικίας. Η νεολαία, παρόλο που ήταν συχνά μορφωμένη δεν έβρισκε επαγγελματικές προοπτικές γεγονός που τροφοδοτούσε περαιτέρω την απογοήτευση και την οργή απέναντι στα αυτά τα αυταρχικά καθεστώτα (Kruber, 2019· Ghanem, 2016).

Η διαφθορά και ο νεποτισμός λειτούργησαν επίσης ως επιπρόσθετοι αλλά βασικοί παράγοντες υπονόμευσης της εμπιστοσύνης των πολιτών προς τις κυβερνήσεις τους. Η αδιαφάνεια στη διακυβέρνηση, η συγκέντρωση του πλούτου σε στενούς κύκλους εξουσίας και η αδυναμία πρόσβασης των απλών πολιτών σε βασικές υπηρεσίες και ευκαιρίες δημιούργησαν ένα αίσθημα συστημικής αδικίας (Salih, 2013; Abdel Salam, 2015).

Σε συνέχεια των κρίσιμων παραγόντων που συνέβαλαν στην έκρηξη της Αραβικής Άνοιξης αξίζει να αναφερθούν οι παρακάτω. Οι κυριότεροι από αυτούς ήταν οι χρόνιες οικονομικές δυσχέρειες, η υψηλή ανεργία των νέων και η εμβάθυνση της ανισότητας μεταξύ των κυβερνώντων ελίτ και του γενικού πληθυσμού. Ταυτόχρονα, τα αυταρχικά καθεστώτα κατέστειλαν όλο και περισσότερο τις πολιτικές ελευθερίες, αρνήθηκαν βασικές πολιτικές ελευθερίες και στηρίχθηκαν σε βίαιους μηχανισμούς ασφαλείας για να διατηρήσουν την εξουσία τους (Salih, 2013, Herd, 2011).

Οι δημογραφικοί παράγοντες έπαιξαν επίσης καθοριστικό ρόλο. Η νεολαία και κυρίως τα άτομα κάτω των 25 ετών αποτελούσαν σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού που χαρακτήρισε πολλά κράτη της Αραβικής Άνοιξης, όπως η Αίγυπτος, η Τυνησία, η Λιβύη και η Συρία. Η αυξανόμενη διαθεσιμότητα των πλατφορμών κοινωνικής δικτύωσης επέτρεψε στους νέους να συντονίζονται, να κινητοποιούνται και να μεταδίδουν κινήματα διαμαρτυρίας πέρα από τα εθνικά σύνορα. Έτσι, η Αραβική Άνοιξη δεν αντιπροσώπευε απλώς μια αυθόρμητη έκρηξη, αλλά το αποκορύφωμα δεκαετιών συστημικών πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών αδικιών (Abdel Salam, 2015· Salih, 2013).

Ο Ghanem (2016) επισημαίνει πως η ανισότητα στις ευκαιρίες, όχι απαραίτητα η εισοδηματική ανισότητα, λειτούργησε ως βασικός παράγοντας κοινωνικής απογοήτευσης. Οι νέοι, ιδιαίτερα εκείνοι με υψηλή εκπαίδευση, ένιωθαν αποκλεισμένοι από την αγορά εργασίας και τη δημόσια ζωή. Η δυσαναλογία ανάμεσα στις προσδοκίες που δημιουργούσε η εκπαίδευση και την πραγματική ικανότητα του κράτους να απορροφήσει αυτό το ανθρώπινο δυναμικό οδήγησε σε μαζική απώλεια εμπιστοσύνης προς το σύστημα. Το αποτέλεσμα ήταν η μετατροπή του «μορφωμένου ανέργου» σε πολιτικό υποκείμενο της επανάστασης. Οι περιοχές της ενδοχώρας, όπως η Δυτική Τυνησία και η Άνω Αίγυπτος, έπαιξαν πρωταγωνιστικό ρόλο ως προς αυτό. Αυτές οι περιοχές ήταν συστηματικά παραμελημένες από την κεντρική εξουσία. Οι κάτοικοί τους έφεραν διπλό αίσθημα αποκλεισμού, τόσο ταξικό όσο και γεωγραφικό, και αποτέλεσαν τις πρώτες εστίες αναταραχής, όπως δείχνει και η αυτοπυρπόληση του Mohamed Bouazizi, που λειτούργησε ως θρυαλλίδα (Ghanem, 2016).

Από την πλευρά του Korotayev (2014) τονίζεται η θεσμική αστάθεια ως καθοριστικός παράγοντας. Τα μεταβατικά καθεστώτα, δηλαδή αυταρχικά πολιτεύματα με επίφαση τη δημοκρατία μέσω εκλογών "βιτρίνας" (εκλογές που λειτουργούν ως βιτρίνα χωρίς ουσιαστικό πολιτικό περιεχόμενο), αποδείχθηκαν ιδιαίτερα ευάλωτα. Η έλλειψη αξιόπιστων μηχανισμών εναλλαγής εξουσίας σήμαινε πως όταν αναδύονταν εντάσεις, δεν υπήρχε κανάλι αποσυμπίεσης (Korotayev et al., 2014 Herd, 2011). Η απουσία εναλλακτικών πολιτικών επιλογών ενίσχυσε την ιδέα ότι μόνο η ριζική ανατροπή μπορούσε να φέρει αλλαγή. Παράλληλα, ο ρόλος των ισλαμικών κινημάτων ήταν διττός. Ενώ στις χώρες όπου είχαν απομονωθεί, όπως στην Τυνησία και την Αίγυπτο, αναδύθηκαν δυναμικά μετά την πτώση των εκάστοτε καθεστώτων από το λαό, σε χώρες όπου συμμετείχαν στη θεσμική πολιτική, όπως στο Μαρόκο ή την Αλγερία, οι εξεγέρσεις ήταν ηπιότερες. Αυτό ενισχύει την άποψη ότι ο περιορισμός της πολιτικής έκφρασης δεν καταστέλλει απαραίτητως τη δυσaráσκεια, αλλά την ωθεί προς ριζοσπαστικοποίηση.

Τέλος, η παράμετρος της ψυχολογικής κόπωσης, όπως περιγράφεται με τον όρο «burnout of combustible material» (Abdel Salam, 2015), εξηγεί την ασυμμετρία της έντασης των κινητοποιήσεων. Χώρες με πρόσφατο ιστορικό πολέμων ή εθνικών συγκρούσεων, όπως για παράδειγμα η Αλγερία, το Ιράκ και ο Λίβανος, εμφάνισαν μειωμένη προδιάθεση εξέγερσης καθώς οι πολίτες φοβούνται την αναβίωση της βίας. Μέσα σε αυτό πλαίσιο θα πρέπει να αναφερθεί και ο ρόλος της συλλογικής μνήμης η οποία λειτουργεί, ενίοτε, ως παράγοντας σταθερότητας. Πράγματι, η συλλογική μνήμη διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο ιδιαίτερα περιόδους πολιτικής μετάβασης, όπως αυτή που ακολούθησε την Αραβική Άνοιξη. Στις κοινωνίες της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής, οι ιστορικές αφηγήσεις γύρω από το αποικιοκρατικό παρελθόν, τις εθνικές αφυπνίσεις και τις προηγούμενες αποτυχημένες εξεγέρσεις διαμόρφωσαν ένα κοινό πλαίσιο κατανόησης της εξουσίας, της καταπίεσης και της διεκδίκησης. Η συλλογική μνήμη λειτούργησε, από τη μία πλευρά, ως παράγοντας συνοχής, προσφέροντας στις κοινωνίες ένα ενιαίο αφήγημα αγώνα και αντίστασης (Korotayev et al., 2014).

Με άλλα λόγια, βάση των ανωτέρω η Αραβική Άνοιξη ήταν το αποτέλεσμα μιας σειράς έμμεσων και άμεσων παραγόντων που, συνδυαζόμενοι, οδήγησαν σε μια άνευ προηγουμένου κοινωνική έκρηξη στον αραβικό κόσμο. Σημαντικότερη αιτία αποτέλεσε η οικονομική επιδείνωση των αραβικών χωρών. Από τη δεκαετία του 1980 και έπειτα, οι περισσότερες οικονομίες της περιοχής υποβλήθηκαν σε προγράμματα «Διαρθρωτικής Προσαρμογής» από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) και την Παγκόσμια Τράπεζα, οδηγώντας σε κατάργηση κρατικών επιδοτήσεων, περικοπές δημοσίων θέσεων και αυξημένη φορολογία στους πολίτες (Ghanem,

2016 Salih, 2013). Αντίθετα, οι οικονομικές ελίτ απέκτησαν αμύθητο πλούτο μέσω διαφθοράς, διευρύνοντας το χάσμα ανάμεσα στους πλούσιους και τους φτωχούς και προκαλώντας τεράστια κοινωνική δυσαρέσκεια, ιδίως μεταξύ των νέων. Παράλληλα, η καταπιεστική φύση των αραβικών καθεστώτων συντέλεσε ουσιαστικά στη γέννηση του κινήματος. Τα περισσότερα καθεστώτα ήταν βαθύτατα αυταρχικά, με εκτεταμένη χρήση βίας, βασανιστηρίων, αυθαίρετων συλλήψεων και καταπατήσεων θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως η ελευθερία του λόγου και του Τύπου. Η συστηματική παρεμπόδιση της ελεύθερης έκφρασης και η μονοπώληση των μέσων μαζικής επικοινωνίας ενίσχυαν το κλίμα καταπίεσης και φόβου. Ένας ακόμη κρίσιμος παράγοντας ήταν η πλήρης κατάργηση ατομικών ελευθεριών. Οποιαδήποτε αντίθετη φωνή καταδιωκόταν σκληρά, ενώ οι δημοσιογράφοι, οι ακτιβιστές και τα συνδικάτα βίωναν διώξεις και εκφοβισμούς. Η κατάσταση αυτή οδήγησε σε μια βαθιά αίσθηση αδιεξόδου στην κοινωνία. Η διάδοση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης αποτέλεσε τον σύγχρονο μηχανισμό κινητοποίησης. Μέσα από το Facebook, το Twitter και άλλα δίκτυα, οι πολίτες μπορούσαν να οργανωθούν, να ενημερωθούν και να αντιδράσουν παρά τις κρατικές προσπάθειες λογοκρισίας και καταστολής (Abdel Salam, 2015).

Οι άμεσες αφορμές που προκάλεσαν τις εξεγέρσεις σε κάθε χώρα ήταν τραγικά και συμβολικά γεγονότα: η αυτοπυρπόληση του Mohamed Bouazizi στην Τυνησία λόγω της αστυνομικής αυθαιρεσίας, ο βασανισμός και θάνατος του Khaled Said στην Αίγυπτο και η σύλληψη του ακτιβιστή Fathi Terbel στη Λιβύη. Αυτά τα περιστατικά λειτούργησαν ως σπίθες σε ένα περιβάλλον ήδη φορτισμένο από συσσωρευμένη αγανάκτηση. Η δημογραφική έκρηξη επιδείνωσε ακόμη περισσότερο την κατάσταση. Οι νέοι κάτω των 25 ετών αποτελούσαν περίπου το 65% του πληθυσμού στον αραβικό κόσμο, ενώ ταυτόχρονα αντιμετώπιζαν τρομακτικά ποσοστά ανεργίας και έλλειψη ευκαιριών για ένα καλύτερο μέλλον.

Υπήρχαν και εξωτερικές επιρροές, οι οποίες συνέβαλαν στην πολιτική αφύπνιση. Η εκλογή του Barack Obama (4 Νοεμβρίου 2008) στις Ηνωμένες Πολιτείες και η παραίτηση του Ισραηλινού πρωθυπουργού Ehud Olmert (1 Αυγούστου 2008) λόγω κατηγοριών διαφθοράς έδειξαν στους Άραβες νέους τι σημαίνει λογοδοσία και αλλαγή σε ένα δημοκρατικό σύστημα. Η σύγκριση με την κατάσταση στα δικά τους κράτη, όπου η διαφθορά ήταν παγιωμένη και διαδεδομένη και οι λαοί αποκλεισμένοι από την εξουσία, όξυνε ακόμη περισσότερο την απογοήτευση και την ανάγκη για εξέγερση.

Συμπερασματικά, η Αραβική Άνοιξη υπήρξε το προϊόν μίας μακράς συσσωρευμένης απογοήτευσης, κοινωνικής ανισότητας, πολιτικής ασφυξίας και θεσμικής αδυναμίας. Δεν ήταν

ούτε καθαρά πολιτική ούτε αποκλειστικά οικονομική. Ήταν μία υπαρξιακή κρίση των αραβικών κοινωνιών που εξέφρασαν, μέσα από την επανάσταση, την ανάγκη για αξιοπρέπεια, δικαιοσύνη και συμμετοχή. Ωστόσο, η μεταεπαναστατική απογοήτευση, οι αποτυχίες των μεταβάσεων, η ανάδυση αυταρχικών καθεστώτων (όπως στην Αίγυπτο), δείχνουν ότι το όραμα της Αραβικής Άνοιξης θα παραμείνει ανεκπλήρωτο.

Με γνώμονα τα παραπάνω η παρούσα έρευνα θα εστιάσει στο πολύπλοκο και πολυσύνθετο ζήτημα της Αραβικής Άνοιξης. Όπως γίνεται αντιληπτό κατά τη διάρκεια των αραβικών εξεγέρσεων εμπλέκονται οι περισσότερες αραβικές χώρες κάτι που καθιστά αδύνατο να γίνει αναφορά σε όλες. Ωστόσο, η παρουσίαση και ανάλυση των παρακάτω χωρών αποτελεί ένα επαρκές δείγμα ώστε να εξαχθούν βάσιμα συμπεράσματα.

Μελέτες περιπτώσεων

Τυνησία

Η Τυνησία ήταν η χώρα όπου ξέσπασε η πρώτη εξέγερση της Αραβικής Άνοιξης, τον Δεκέμβριο του 2010, ύστερα από την αυτοπυρπόληση του Mohamed Bouazizi, ενός νέου πλανόδιου μικροπωλητή που διαμαρτυρήθηκε για την αστυνομική καταπίεση και την οικονομική εξαθλίωση. Το αυταρχικό καθεστώς του Zine Abidine Ben Ali έπεσε γρήγορα, καθώς ο στρατός της Τυνησίας αρνήθηκε να καταστείλει τις διαδηλώσεις και απέσυρε την υποστήριξη προς τον Ben Ali.

Ο Ben Ali που είχε επιδιώξει τον συστηματικό περιορισμό της ισχύος του στρατού υπέρ των υπηρεσιών ασφαλείας, βρέθηκε απομονωμένος. Ο στρατός, βλέποντας την ευκαιρία να ανατρέψει ένα καθεστώς που τους είχε παραμερίσει, βοήθησε ουσιαστικά στη φυγή του Ben Ali στις 14 Ιανουαρίου 2011.

Η Τυνησία αποτέλεσε το σημείο εκκίνησης της Αραβικής Άνοιξης, όταν, τον Δεκέμβριο του 2010, η αυτοπυρπόληση του Mohamed Bouazizi, ενός άνεργου πλανόδιου μικροπωλητή, ανέδειξε με δραματικό τρόπο την κοινωνική και οικονομική καταπίεση που χαρακτήριζε τη χώρα. Η αυταρχική διακυβέρνηση του Zine El Abidine Ben Ali, βασισμένη στην αστυνομική καταστολή, τον έλεγχο των ΜΜΕ και τη συστηματική διαφθορά, κατέρρευσε μέσα σε λιγότερο από έναν μήνα. Καθοριστικό ρόλο στην πτώση του καθεστώτος διαδραμάτισε η στάση του στρατού, ο οποίος αρνήθηκε να συμμετάσχει στην καταστολή των διαδηλώσεων, αφήνοντας τον πρόεδρο πολιτικά

απομονωμένο. Η πτώση του Ben Ali στις 14 Ιανουαρίου 2011 σηματοδότησε την έναρξη μιας μεταβατικής περιόδου με έντονο πολιτικό πλουραλισμό. Το ισλαμιστικό, αλλά μετριοπαθές κόμμα Ennahda κυριάρχησε στις πρώτες ελεύθερες εκλογές του Οκτωβρίου 2011 και συμμετείχε σε κυβέρνηση συνασπισμού. Παρά τις δυσκολίες και τις εντάσεις, η Τυνησία θεωρήθηκε αρχικά ως το μοναδικό παράδειγμα επιτυχούς μετάβασης, αν και οι εξελίξεις των επόμενων ετών αμφισβήτησαν την ανθεκτικότητα του δημοκρατικού της πειράματος.

Αίγυπτος

Στην Αίγυπτο, η λαϊκή εξέγερση κορυφώθηκε τον Ιανουάριο 2011 και κατέληξε στην παραίτηση του προέδρου Honsi Mubarak μετά από 18 ημέρες μαζικών διαδηλώσεων. Παρόμοια με την Τυνησία, το κλειδί ήταν η στάση του στρατού. Αν και ο Mubarak προερχόταν από το στρατιωτικό κατεστημένο, είχε έρθει σε σύγκρουση με τον στρατό τα τελευταία χρόνια της διακυβέρνησής του, ιδιαίτερα λόγω της φημολογούμενης πρόθεσής του να κληροδοτήσει την εξουσία στον γιο του, Gamal Mubarak. Στην Αίγυπτο, οι μαζικές αντικυβερνητικές κινητοποιήσεις ξεκίνησαν στις 25 Ιανουαρίου 2011, με αιτήματα για πολιτική αλλαγή, κοινωνική δικαιοσύνη και καταπολέμηση της διαφθοράς. Ο πρόεδρος Hosni Mubarak, ο οποίος κυβερνούσε αυταρχικά επί σχεδόν τρεις δεκαετίες, αναγκάστηκε να παραιτηθεί μετά από 18 ημέρες διαδηλώσεων. Όπως και στην Τυνησία, η στάση του στρατού υπήρξε κρίσιμη: παρά τη μακροχρόνια σχέση του με τον Mubarak, η στρατιωτική ηγεσία προτίμησε να διατηρήσει την κοινωνική συνοχή και να διαχειριστεί τη μετάβαση. Η εξουσία πέρασε στο Ανώτατο Συμβούλιο Ενόπλων Δυνάμεων (SCAF), το οποίο δεσμεύτηκε σε μια διαδικασία πολιτικής μετάβασης.

Ωστόσο, οι εκλογές που ακολούθησαν, με την άνοδο των Αδελφών Μουσουλμάνων και την εκλογή του Mohammed Morsi στην προεδρία, δεν συνοδεύτηκαν από σταθερότητα. Οι εντάσεις μεταξύ ισλαμιστών και κοσμικών, η οικονομική κρίση και η αυξανόμενη λαϊκή δυσαρέσκεια οδήγησαν σε πραξικόπημα τον Ιούλιο του 2013 και στην εγκαθίδρυση ενός νέου αυταρχικού καθεστώτος υπό τον στρατηγό Abdel Fattah el-Sisi.

Λιβύη

Η Λιβύη εξελίχθηκε στο πιο αιματηρό και αποσταθεροποιημένο πεδίο της Αραβικής Άνοιξης. Η διακυβέρνηση του Muammar Gaddafi, με χαρακτηριστικά προσωπολατρίας, οικογενειοκρατίας και φυλετικού ελέγχου της εξουσίας, αντιμετώπισε λαϊκή εξέγερση στις αρχές του 2011. Σε

αντίθεση με την Τυνησία και την Αίγυπτο, ο Gaddafi διέθετε απόλυτο έλεγχο στον στρατό και χρησιμοποίησε βίαιη καταστολή, περιλαμβανομένης της χρήσης μισθοφόρων. Η διεθνής κοινότητα, μέσω του NATO, παρενέβη στρατιωτικά υπό την αιγίδα απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, οδηγώντας στην πτώση και θανάτωση του Gaddafi τον Οκτώβριο 2011. Ωστόσο, η μεταπολιτευτική πορεία χαρακτηρίστηκε από τη διάλυση των κρατικών θεσμών, την ανάδυση ένοπλων πολιτοφυλακών, εμφύλιες συγκρούσεις και την πολυεπίπεδη εμπλοκή ξένων δυνάμεων, καθιστώντας τη Λιβύη ένα διαρκές πεδίο αστάθειας.

Η επέμβαση του NATO, με αεροπορικές επιδρομές, ήταν καθοριστική για την ανατροπή του καθεστώτος, που τελικά έπεσε με τη θανάτωση του Gaddafi τον Οκτώβριο του 2011, μετά από εννέα μήνες συγκρούσεων.

Υεμένη

Η Υεμένη αποτέλεσε έναν από τους πιο περίπλοκους κόμβους της Αραβικής Άνοιξης, λόγω του πολυδιάσπαστου κοινωνικού ιστού της και των έντονων φυλετικών, θρησκευτικών και πολιτικών διαιρέσεων. Οι διαδηλώσεις του 2011 κατά του προέδρου Ali Abdullah Saleh αρχικά ήταν ειρηνικές, αλλά ακολούθησε βίαιη καταστολή. Παρά την αυξανόμενη λαϊκή πίεση, η απομάκρυνση του Saleh επιτεύχθηκε μόνο μέσω διεθνούς μεσολάβησης (ιδίως από το Συμβούλιο Συνεργασίας του Κόλπου) και της σταδιακής μεταβίβασης εξουσίας στον αντιπρόεδρο Abdrabbuh Mansour Hadi. Οι Ηνωμένες Πολιτείες συνέχισαν να στηρίζουν την κυβέρνηση Hadi, στο πλαίσιο του «πολέμου κατά της τρομοκρατίας», καθώς η Αλ Κάιντα στην Αραβική Χερσόνησο είχε ενεργή παρουσία στη χώρα. Ωστόσο, η πολιτική μετάβαση παρέμεινε ανολοκλήρωτη και το 2014 ξέσπασε νέος κύκλος συγκρούσεων με την άνοδο των Χούθι και τη στρατιωτική επέμβαση της Σαουδικής Αραβίας. Η Υεμένη παραμένει σε κατάσταση εμφυλίου πολέμου και ανθρωπιστικής κρίσης.

Συρία

Η εξέγερση στη Συρία ξεκίνησε τον Μάρτιο 2011 με διαδηλώσεις στη Νταράα, εμπνευσμένες από τα γεγονότα σε Τυνησία και Αίγυπτο. Η άρνηση του καθεστώτος Bashar al-Assad να επιδείξει πολιτική ευελιξία και η προσφυγή σε σκληρή καταστολή οδήγησαν στην κλιμάκωση

της κρίσης σε εμφύλια σύρραξη. Οι αρχικές ειρηνικές κινητοποιήσεις μετασχηματίστηκαν σταδιακά σε ένοπλη αντίσταση, με την εμπλοκή ποικίλων αντικαθεστωτικών δυνάμεων, ισλαμιστικών οργανώσεων και ξένων κρατών. Η παρέμβαση περιφερειακών και διεθνών δρώντων (Ρωσία, ΗΠΑ, Ιράν, Τουρκία) συνέβαλε στην πολυπλοκότητα και τη μακροχρόνια διάρκεια του πολέμου. Η Συρία έχει πληγεί από εκτεταμένες καταστροφές, εκατοντάδες χιλιάδες θανάτους και μαζικές εκτοπίσεις, καθιστώντας την τη μεγαλύτερη ανθρωπιστική κρίση της Αραβικής Άνοιξης.

Κουβέιτ

Το Κουβέιτ, αν και επηρεάστηκε από τις εξελίξεις, δεν υπέστη ριζική ανατροπή. Η χώρα διαθέτει από παλιά ένα είδος πολιτικού πλουραλισμού με λειτουργία εκλεγμένου κοινοβουλίου και σημαντικά κατοχυρωμένα ατομικά δικαιώματα, όπως η ελευθερία έκφρασης και συνάθροισης. Οι διαδηλώσεις αφορούσαν κυρίως αιτήματα για την παραίτηση του πρωθυπουργού και όχι για την ανατροπή της μοναρχίας.

Σαουδική Αραβία

Στη Σαουδική Αραβία, παρόλο που οργανώθηκαν κάποιες διαδηλώσεις, κυρίως από τη σιιτική μειονότητα στην Ανατολική Επαρχία, το καθεστώς του Οίκου των Σαούντ κατάφερε να διατηρηθεί σταθερό. Η κυβέρνηση αντέδρασε ταχύτατα, εγκρίνοντας μεγάλα πακέτα κοινωνικών παροχών, υποσχέθηκε οικονομικές μεταρρυθμίσεις και έθεσε περιορισμούς στις κινητοποιήσεις. Η θρησκευτική νομιμοποίηση του καθεστώτος και οι πετρελαϊκοί πόροι συνέβαλαν επίσης στη διατήρηση της σταθερότητας.

Σουδάν

Το Σουδάν δεν συμμετείχε ενεργά στην Αραβική Άνοιξη, γεγονός που ερμηνεύεται από την ιδιαιτερότητα της πολιτικής του ιστορίας και τη χρονική σύμπτωση με την απόσχιση του Νότιου Σουδάν το 2011. Παρά την οικονομική κρίση και τη χρόνια αυταρχική διακυβέρνηση του Omar al-Bashir, η κοινωνία επέδειξε αρχικά επιφυλακτικότητα. Ωστόσο, το 2018–2019, ξέσπασαν μαζικές διαδηλώσεις, με αφορμή τις τιμές βασικών αγαθών, οι οποίες οδήγησαν τελικά στην πτώση του al-Bashir. Το Σουδάν, μολονότι παρέμεινε εκτός του αρχικού κύματος της Αραβικής

Άνοιξης, ακολούθησε αργότερα μια δυναμική μετάβασης, με σύνθετες πολιτικές και στρατιωτικές διεργασίες σε εξέλιξη.

Κεφάλαιο 2

Η Πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών

Η εξωτερική πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών, όπως την αντιλαμβάνεται ο Hans Morgenthau (1973), στηρίζεται στην προάσπιση του εθνικού συμφέροντος μέσα από την άσκηση ισχύος. Η διπλωματία, από την πλευρά της, αποτελεί το εργαλείο με το οποίο υλοποιείται αυτή η πολιτική αποτελεί τον τρόπο μέσω του οποίου τα κράτη επικοινωνούν, διαπραγματεύονται, εκπροσωπούνται και τέλος, ασκούν πίεση για να επιτύχουν τους στόχους τους (Springborg, 2012 Selim, 2013). Στην πράξη, όμως, η διπλωματία δεν είναι αποκομμένη από την ισχύ και συχνά την ενισχύει ή την εξισορροπεί (Springborg, 2012).

Τώρα, αν στραφούμε στην πρώτη θητεία του Barack Obama, και ιδιαίτερα στην περίοδο της Αραβικής Άνοιξης, οι ΗΠΑ ήρθαν αντιμέτωπες με μια σειρά από προκλήσεις στη Μέση Ανατολή: πολιτικές αναταράξεις, η ενίσχυση του πολιτικού Ισλάμ και η διαρκής ένταση στο Παλαιστινιακό. Μια χαρακτηριστική κίνηση του Obama ήταν η απόφαση της κυβέρνησής του να μην ασκήσει βέτο στο ψήφισμα 2334 του ΟΗΕ, το οποίο αναγνώριζε το δικαίωμα των Παλαιστινίων σε ένα ανεξάρτητο κράτος δίπλα στο Ισραήλ (The-Arab-Revolutions-and-American-Policy, 2012, Selim, 2013). Αυτή η στάση φανερώνει ίσως μια αλλαγή πλεύσης: έναν πιο ισορροπημένο τρόπο προσέγγισης της περιοχής, όπου τα εθνικά συμφέροντα συνδυάζονται με τον σεβασμό στο διεθνές δίκαιο.

Ο αραβικός κόσμος βίωσε έναν από τους βαθύτερους μετασχηματισμούς των τελευταίων δεκαετιών, όπως αποτυπώθηκε στο κύμα των δημοκρατικών εξεγέρσεων που ξέσπασαν από τα τέλη του 2010, γνωστό ως Αραβική Άνοιξη. Πρόκειται για την πρώτη φορά που οι Άραβες λαοί, σε μαζική κλίμακα, απαίτησαν εκδημοκρατισμό και συμμετοχή στη διακυβέρνηση, ξεκινώντας επαναστάσεις που έθεσαν τον λαό στο επίκεντρο των πολιτικών εξελίξεων (Springborg, 2012). Αν και στο παρελθόν υπήρξαν ανατροπές ηγετών στον αραβικό κόσμο, η Αραβική Άνοιξη αποτέλεσε ένα νέο φαινόμενο με ευρύτερη κοινωνική και πολιτική διάσταση.

Κατά την προεδρία του Barack Obama, η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή χαρακτηρίστηκε από συγκρατημένη στρατιωτική παρέμβαση και έμφαση στον ρεαλισμό και τον φιλελευθερισμό. Παρά την υπόσχεσή του για αντίδραση σε περίπτωση χρήσης χημικών όπλων από το καθεστώς Assad στη Συρία, ο Obama επέλεξε να μην προχωρήσει σε στρατιωτική επέμβαση το 2013, κάτι που προκάλεσε έντονη κριτική, ειδικά λόγω της μεταγενέστερης ανόδου του ISIS (Islamic State of Iraq and Syria) και της ρωσικής εμπλοκής στη σύγκρουση. Ο Obama δικαιολόγησε την απόφασή του με βάση το ότι δεν υπήρχε άμεση απειλή για τα αμερικανικά συμφέροντα και λόγω της αστάθειας που ακολούθησε τη στρατιωτική εμπλοκή στη Λιβύη (Selim, 2013).

Όταν το ISIS εξαπλώθηκε ραγδαία το 2014, ο Barack Obama διατήρησε παρόμοια στάση, θεωρώντας ότι η ταχεία άνοδος του θα οδηγούσε σε οικονομική εξάντληση, κάτι που τελικά επιβεβαιώθηκε (U.S. Foreign Policy and the Arab Spring, 2012). Επιπλέον, υιοθέτησε οικονομικά μέτρα πίεσης, όπως η παρότρυνση προς τη Βαγδάτη να διακόψει τις πληρωμές σε περιοχές υπό έλεγχο του ISIS. Η στρατηγική του βασίστηκε κυρίως στον ρεαλισμό, με επιλεκτικές παρεμβάσεις (όπως στη Λιβύη) και στήριξη στη διεθνή συνεργασία.

Ορισμένοι αναλυτές υποστηρίζουν ότι οι εξεγέρσεις υπήρξαν αποτέλεσμα μιας στρατηγικής των ΗΠΑ με στόχο την αναδιαμόρφωση του αραβικού πολιτικού χάρτη σύμφωνα με τα συμφέροντά τους. Ο Mark Glenn, από τον ερυθρό Σταυρό (ICRC), υποστηρίζει ότι οι ΗΠΑ από το 2008 χρηματοδοτούσαν δημοκρατικά κινήματα για την απομάκρυνση συγκεκριμένων καθεστώτων, ενώ ο Tariq Ramadan χαρακτήρισε «αφελές» το να αποδίδεται η «Άνοιξη» αποκλειστικά στη λαϊκή βούληση, τονίζοντας τον ρόλο των ΗΠΑ. Ο William Engdahl (Αμερικανός συγγραφέας) προχώρησε περισσότερο, κάνοντας λόγο για «δημιουργική καταστροφή» που εξυπηρετούσε το σχέδιο της Μεγάλης Μέσης Ανατολής (η οποία στόχευε στην οικονομική κοινωνική και πολιτική αναδιαμόρφωση των χωρών της Μέσης Ανατολής και της Αφρικής) της κυβέρνησης Bush (Selim, 2013). Οι εξεγέρσεις στην Τυνησία και την Αίγυπτο αιφνιδίασαν τις ΗΠΑ, που έως την τελευταία στιγμή στήριζαν τα καθεστώτα Ben Ali και Mubarak (Selim, 2013). Αν οι ΗΠΑ πράγματι σχεδίαζαν την ανατροπή αυτών των καθεστώτων, δεν θα τα στήριζαν δημόσια, δεδομένου ότι εξυπηρετούσαν σημαντικά αμερικανικά και ισραηλινά συμφέροντα. Οι ΗΠΑ, ικανοποιημένες από τη συνεργασία τους με καθεστώτα όπως αυτό της Αιγύπτου, απέτυχαν να εντοπίσουν την αυξανόμενη κοινωνική δυσαρέσκεια, ειδικά σε χώρες που παρουσίαζαν επιφανειακά οικονομική πρόοδο. Αυτή η «τύφλωση» οδήγησε τις ΗΠΑ σε υποστήριξη καθεστώτων που σύντομα κατέρρευσαν, απειλώντας την περιφερειακή στρατηγική

τους, τον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας, την ασφάλεια του Ισραήλ και τη σταθερότητα στις αγορές ενέργειας. Όπως τόνισε ο πρώην αξιωματικός της CIA Michael Scheuer, οι εξεγέρσεις οδήγησαν σε απώλεια κρίσιμων συνεργασιών με αραβικές υπηρεσίες πληροφοριών, περιορίζοντας την ικανότητα παρακολούθησης εξτρεμιστικών ομάδων (Selim, 2013).

Οι ΗΠΑ αντέδρασαν προσπαθώντας να περιορίσουν τις επιπτώσεις της Αραβικής Άνοιξης με μία στρατηγική αναπροσαρμογή. Η στάση τους δεν ήταν καθαρά υπέρ της δημοκρατίας ή υπέρ της καταστολής. Ήταν περισσότερο μια στάση επιλεκτικής ευαισθησίας, με γνώμονα τα συμφέροντά τους. Όπως συχνά συμβαίνει στην εξωτερική πολιτική, τα ιδανικά περνούν σε δεύτερη μοίρα όταν διακυβεύεται η γεωπολιτική ισορροπία, η ασφάλεια του Ισραήλ ή η πρόσβαση σε ενεργειακές πηγές (Burns, N., & Price, J. 2013). Αρχικά στήριξαν τα καθεστώτα, αλλά όταν αυτά άρχισαν να καταρρέουν, άλλαξαν πλευρά υποστηρίζοντας μετριοπαθείς επαναστατικές δυνάμεις, διατηρώντας παράλληλα τις βασικές δομές εξουσίας υπέρ των συμφερόντων τους, ειδικά στην Αίγυπτο και την Υεμένη. Στη Λιβύη, ενίσχυσαν την αντιπολίτευση, συμβάλλοντας στη βίαιη ανατροπή του καθεστώτος, ενώ στο Μπαχρέιν βοήθησαν το φιλοδυτικό καθεστώς να καταστείλει τη λαϊκή κινητοποίηση. Αυτή η τακτική ανέδειξε τη βασική προτεραιότητα της αμερικανικής πολιτικής: τη διατήρηση της επιρροής και της στρατηγικής σταθερότητας στην περιοχή, ακόμη και εις βάρος των δημοκρατικών προσδοκιών των αραβικών λαών.

Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, θα εξεταστούν διεξοδικά επιμέρους περιπτώσεις χωρών που επηρεάστηκαν από τις εξελίξεις της Αραβικής Άνοιξης, όπως η Τυνησία, η Αίγυπτος, η Λιβύη, η Υεμένη, το Μπαχρέιν και η Συρία. Μέσω της συγκριτικής ανάλυσης αυτών των περιπτώσεων, επιδιώκεται η αποτύπωση των διαφοροποιημένων μορφών παρέμβασης ή μη εμπλοκής των Ηνωμένων Πολιτειών, των διπλωματικών τους αντιδράσεων, καθώς και των στρατηγικών επιδιώξεων που καθόρισαν τη στάση τους απέναντι στις εξεγέρσεις. Ο σκοπός της μελέτης έγκειται στην ανάδειξη του ρόλου των Ηνωμένων Πολιτειών όχι απλώς ως εξωτερικού παρατηρητή των γεγονότων, αλλά ως ενεργού παράγοντα του διεθνούς συστήματος, του οποίου η πολιτική στάση χαρακτηρίστηκε από σημαντικές διακυμάνσεις. Οι διακυμάνσεις αυτές αποκαλύπτουν, σε αρκετές περιπτώσεις, μια επιλεκτική προσήλωση στις αρχές της δημοκρατίας, όταν αυτές συμβαδίζουν ή δεν αντιβαίνουν στα ευρύτερα γεωπολιτικά και στρατηγικά συμφέροντα της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής στην περιοχή της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής.

Μελέτες περιπτώσεων

Τυνήσια

Η Τυνησία υπήρξε το πρώτο πεδίο εκδήλωσης της Αραβικής Άνοιξης, με μια επανάσταση που ξέσπασε ξαφνικά και εξελίχθηκε με απρόσμενη ταχύτητα και επιτυχία. Το ξέσπασμα προκλήθηκε από την αυτοπυρπόληση του πλανόδιου πωλητή Mohamed Bouazizi στις 17 Δεκεμβρίου 2010, γεγονός που αποτέλεσε αφετηρία μαζικών λαϊκών κινητοποιήσεων ενάντια στη διαφθορά, την ανεργία και την καταστολή. Μέσα σε λιγότερο από έναν μήνα, ο επί 23 χρόνια αυταρχικός πρόεδρος zine el abidine Ben Ali εγκατέλειψε τη χώρα, σηματοδοτώντας την κατάρρευση του καθεστώτος. Η επιτυχία της επανάστασης στην Τυνησία αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για τον υπόλοιπο αραβικό κόσμο (Springborg, 2012).

Η αντίδραση των Ηνωμένων Πολιτειών στα γεγονότα της Τυνησίας υπήρξε αρχικά συγκρατημένη, σχεδόν ουδέτερη (The Arab Revolutions and American Policy, 2012). Η αμερικανική διπλωματία και τα μεγάλα δυτικά μέσα ενημέρωσης δεν προέβλεψαν την εξέλιξη των γεγονότων ούτε αντιλήφθηκαν εγκαίρως τη δυναμική του κινήματος. Η αμερικανική κυβέρνηση διατηρούσε επί σειρά ετών καλή σχέση με τον πρόεδρο Ben Ali, τον οποίο θεωρούσε «πρότυπο πελάτη»: κοσμικό, πολιτικά σταθερό και αξιόπιστο εταίρο στον αγώνα κατά της τρομοκρατίας. Αυτό το πλαίσιο εξηγεί την αρχική επιφυλακτικότητα της Ουάσιγκτον να στηρίξει ανοιχτά τους διαδηλωτές, ενώ παράλληλα δεν υπήρχαν ιδιαίτερα σημαντικά στρατηγικά συμφέροντα στην Τυνησία που να καθιστούν αναγκαία την υποστήριξη του καθεστώτος. Η στροφή στη στάση των ΗΠΑ έγινε σταδιακά, καθώς οι διαμαρτυρίες αποκτούσαν μαζική διάσταση και η ανατροπή του καθεστώτος φαινόταν αναπόφευκτη. Στις αρχές Ιανουαρίου 2011, το Στέιτ Ντιπάρτμεντ εξέδωσε ταξιδιωτικές οδηγίες για την Τυνησία και στη συνέχεια δήλωσε ρητά την υποστήριξη του στο δικαίωμα των πολιτών να διαδηλώνουν ειρηνικά. Ο πρόεδρος Barack Obama, στην ομιλία του για την Κατάσταση της Ένωσης το 2011, εξήρε τη στάση του τυνησιακού λαού και διακήρυξε ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες υποστηρίζουν τις δημοκρατικές φιλοδοξίες όλων των ανθρώπων (Springborg, 2012). Ωστόσο, είναι σαφές ότι η αμερικανική κυβέρνηση αντιμετώπισε την επανάσταση της Τυνησίας ως ένα μεμονωμένο περιστατικό και ευχόταν να μην επεκταθεί σε άλλες, στρατηγικά σημαντικότερες χώρες, όπως η Αίγυπτος και η Λιβύη. Η στάση των ΗΠΑ δεν διαμορφώθηκε μόνο με βάση ιδεολογικά κριτήρια αλλά και με ρεαλιστικούς γεωπολιτικούς υπολογισμούς. Από τη μία πλευρά, το φιλελεύθερο ιδεώδες που διαπνέει την αμερικανική εξωτερική πολιτική ώθησε τη στήριξη της μεταβατικής δημοκρατικής διαδικασίας. Από την άλλη πλευρά, υπήρχε εμφανής προβληματισμός για τον ρόλο του πολιτικού

Ισλάμ στη μετα-επαναστατική Τυνησία. Το κόμμα Ennahda, το οποίο αναδείχθηκε νικητής στις ελεύθερες εκλογές του Οκτωβρίου 2011, ήταν ισλαμιστικό, αν και μετριοπαθές. Η αμερικανική κυβέρνηση θεώρησε ότι η συμμετοχή τέτοιων κομμάτων στο πολιτικό σύστημα είναι αναπόφευκτη, και ότι ο αποκλεισμός τους θα ενίσχυε εξτρεμιστικές ομάδες. Με αυτό το σκεπτικό, επέλεξε να στηρίξει τη μετάβαση, να συνεργαστεί με το Ennahda και να ενισχύσει τη δημοκρατική διαδικασία. Κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησής του (2011–2013), το Ennahda επεδίωξε τη συμφιλίωση μεταξύ θρησκευτικού και δημοκρατικού λόγου, ενώ αντιμετώπισε σοβαρές προκλήσεις, όπως οικονομική στασιμότητα, κοινωνική δυσαρέσκεια και τη δολοφονία δύο αριστερών πολιτικών (Belaid και Brahmi), γεγονότα που κλόνισαν τη σταθερότητα της χώρας. Η αμερικανική κυβέρνηση θεώρησε ότι η συμμετοχή τέτοιων κομμάτων στο πολιτικό σύστημα είναι αναπόφευκτη, και ότι ο αποκλεισμός τους θα ενίσχυε εξτρεμιστικές ομάδες. Με αυτό το σκεπτικό, επέλεξε να στηρίξει τη μετάβαση, να συνεργαστεί με το Ennahda και να ενισχύσει τη δημοκρατική διαδικασία, εκτιμώντας ότι η ενσωμάτωση ισλαμιστικών αλλά μετριοπαθών φορέων θα ενίσχυε τη σταθερότητα και την ανθεκτικότητα του νέου πολιτικού συστήματος.

Ωστόσο, η κατάσταση στην Τυνησία γρήγορα περιπλέχθηκε. Η οικονομική κατάσταση δεν βελτιώθηκε, ενώ αυξήθηκε η κοινωνική δυσαρέσκεια. Πολλοί πολίτες θεώρησαν ότι οι ισλαμιστές χρησιμοποίησαν τη δημοκρατία για να εδραιώσουν την εξουσία τους, ενώ τα ανθρώπινα δικαιώματα και ειδικά τα δικαιώματα των γυναικών τέθηκαν υπό απειλή. Οι ανησυχίες για την κατεύθυνση της επανάστασης εντάθηκαν τον Σεπτέμβριο του 2012, όταν όχλοι επιτέθηκαν στην αμερικανική πρεσβεία στην Tunis και έκαψαν το αμερικανικό σχολείο, στο πλαίσιο των παγκόσμιων διαδηλώσεων για ένα αντι-ισλαμικό βίντεο. Η τυνησιακή κυβέρνηση προχώρησε σε συλλήψεις και απαίτησε τη θανατική ποινή για αρκετούς δράστες, γεγονός που ανέδειξε τη λεπτή ισορροπία που καλείται να διαχειριστεί η Ουάσιγκτον μεταξύ ασφάλειας και υποστήριξης των δημοκρατικών αξιών.

Αίγυπτος

Η επανάσταση της 25ης Ιανουαρίου 2011 στην Αίγυπτο αποτέλεσε σημείο καμπής για το πολιτικό γίνεσθαι στη Μέση Ανατολή, αναδεικνύοντας τις βαθιές αντιθέσεις μεταξύ των ρητορικών διακηρύξεων των Ηνωμένων Πολιτειών υπέρ της δημοκρατίας και της έμπρακτης πολιτικής τους συμπεριφοράς. Οι ΗΠΑ, από την πρώτη στιγμή των διαδηλώσεων, υιοθέτησαν μια προσεκτική στάση, στηρίζοντας αρχικά το καθεστώς Moubarak με εκκλήσεις για εσωτερικές μεταρρυθμίσεις (Selim, 2013). Η στροφή της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής υπέρ της

«αλλαγής καθεστώτος» έγινε αντιληπτή μόνον όταν οι εξελίξεις επί του πεδίου κατέστησαν σαφές ότι ο Moubarak δεν θα μπορούσε να διατηρηθεί στην εξουσία. Μετά την παραίτηση του προέδρου, οι ΗΠΑ αναπροσάρμοσαν τη στρατηγική τους και επένδυσαν πολιτικά και οικονομικά στο Ανώτατο Συμβούλιο των Ενόπλων Δυνάμεων (Supreme Council of the Armed Forces, SCAF), το οποίο ανέλαβε την εξουσία. Η αμερικανική υποστήριξη προς το SCAF εξηγείται, εν μέρει, από την ιστορικά στενή στρατιωτική συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών και από τη σταθερή ροή οικονομικής και στρατιωτικής βοήθειας, η οποία το 2011 ανήλθε σε 1.3 δισεκατομμύρια δολάρια. Η στήριξη αυτή είχε ως στόχο τη διατήρηση της ειρηνευτικής συνθήκης του 1979 με το Ισραήλ και την ευθυγράμμιση της εξωτερικής πολιτικής της Αιγύπτου με τα συμφέροντα των ΗΠΑ. Παρά τις επαναστατικές προσδοκίες του αιγυπτιακού λαού, το SCAF λειτούργησε ως θεματοφύλακας της υπάρχουσας πολιτικής και οικονομικής τάξης, επιχειρώντας να ελέγξει την πορεία της μετάβασης και να εμποδίσει τη διαμόρφωση ενός ουσιαστικά δημοκρατικού πολιτεύματος. Παράλληλα, οι Ηνωμένες Πολιτείες επεδίωξαν την οικοδόμηση μιας νέας πολιτικής συμμαχίας με τη Μουσουλμανική Αδελφότητα, η οποία φαινόταν να αναδύεται ως κυρίαρχη πολιτική δύναμη. Η συνεργασία αυτή κορυφώθηκε με την εκλογική νίκη του Moursi Mohammed στις προεδρικές εκλογές του 2012, μια εξέλιξη που, σύμφωνα με αρκετούς αναλυτές, διευκολύνθηκε από τις αμερικανικές παρεμβάσεις, ιδιαίτερα μετά την άσκηση πίεσης προς το SCAF να αναγνωρίσει τα αποτελέσματα, παρά τις σοβαρές καταγγελίες περί εκλογικής νοθείας.

Ο Moursi, αμέσως μετά την ανάληψη της εξουσίας, δεσμεύθηκε στην τήρηση των διεθνών υποχρεώσεων της χώρας, με έμφαση στη διατήρηση της ειρηνευτικής συνθήκης με το Ισραήλ, υιοθετώντας ρητορική συμβατή όχι μόνο με αυτή του Moubarak, αλλά και με τα στρατηγικά συμφέροντα των ΗΠΑ στην περιοχή. Στην πράξη, η πολιτική του Moursi συνέχισε τις νεοφιλελεύθερες κατευθύνσεις του προηγούμενου καθεστώτος, διατηρώντας τις δομές που εξυπηρετούσαν την αιγυπτιακή οικονομική ελίτ και το διεθνές κεφάλαιο, αγνοώντας τις κοινωνικές και οικονομικές διεκδικήσεις των λαϊκών στρωμάτων που στήριζαν την επανάσταση. Αυτή η συνέχεια στην οικονομική και εξωτερική πολιτική, σε συνδυασμό με την έλλειψη θεσμικών αλλαγών, αποδείχθηκε επιζήμια για την εδραίωση ενός δημοκρατικού πολιτεύματος. Τέλος, το διπλωματικό σκέλος της αμερικανικής πολιτικής, όπως εκφράστηκε από πρόσωπα όπως η Hillary Clinton και η πρέσβειρα Ann Paterson, δέχθηκε έντονη κριτική, τόσο από τους φιλοδημοκρατικούς διαδηλωτές όσο και από πολιτικούς αντιπάλους της Αδελφότητας. Οι ΗΠΑ φάνηκε να χάνουν την πολιτική τους επιρροή, καθώς αμφισβητήθηκε η ειλικρίνεια των προθέσεων

τους και κατηγορήθηκαν για χειραγώγηση της πολιτικής διαδικασίας στην Αίγυπτο (U.S. Foreign Policy and the Arab Spring, 2012)

Λιβύη

Κατά τη διάρκεια της Αραβικής Άνοιξης, η Λιβύη αποτέλεσε πεδίο έντονης εξωτερικής παρέμβασης, με τις Ηνωμένες Πολιτείες να διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των εξελίξεων. Η λιβυκή εξέγερση, η οποία εκδηλώθηκε στις 17 Φεβρουαρίου 2011, προσέφερε στην Washington την ευκαιρία να ανακτήσει την πρωτοβουλία στην περιοχή, σε μια συγκυρία κατά την οποία η απώλεια συμμάχων της, όπως στην Αίγυπτο και την Τυνησία, είχε θέσει υπό αμφισβήτηση την επιρροή της.

Η αμερικανική εμπλοκή εκδηλώθηκε σε δύο επίπεδα: το πολιτικό και το στρατιωτικό. Στο πολιτικό επίπεδο, οι Ηνωμένες Πολιτείες στήριξαν το Μεταβατικό Εθνικό Συμβούλιο (TNC), το οποίο δημιουργήθηκε στα τέλη Φεβρουαρίου 2011, και το αναγνώρισαν ως τη νόμιμη εκπροσώπηση του λιβυκού λαού. Το TNC, παρότι μη εκλεγμένο, συγκέντρωνε πρόσωπα του παλαιού καθεστώτος, αξιωματούχους του στρατού και αντιπολιτευόμενα στελέχη με ισχυρούς δεσμούς με τη Δύση. Ενδεικτικά αναφέρονται ο Mahmoud Jibril, πρώην σύμβουλος ανάπτυξης της κυβέρνησης Gaddafi, και ο στρατηγός Khalifa Haftar, γνωστός για τη συνεργασία του με τη CIA. Η αναγνώριση του Συμβουλίου αποτέλεσε στρατηγική επιλογή, καθώς του αποδόθηκε ρόλος οχήματος για την πολιτική και οικονομική αναδιάρθρωση της χώρας προς όφελος των δυτικών συμφερόντων. Παράλληλα, στο στρατιωτικό επίπεδο, οι ΗΠΑ, σε συνεργασία με τους ευρωπαϊούς συμμάχους τους, αξιοποίησαν τη διεθνή ανησυχία για την καταστολή των διαδηλώσεων από το καθεστώς Gaddafi, προκειμένου να νομιμοποιήσουν την ένοπλη παρέμβαση. Η υιοθέτηση του ψηφίσματος 1973 από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, στις 17 Μαρτίου 2011, παρείχε το νομικό έρεισμα για την επιβολή ζώνης απαγόρευσης πτήσεων και για τη λήψη «όλων των αναγκαίων μέτρων» για την προστασία των αμάχων. Ωστόσο, η στρατιωτική δράση του ΝΑΤΟ, υπό την ηγεσία των ΗΠΑ, υπερέβη τα όρια της εντολής αυτής, καθώς μετατράπηκε σταδιακά σε επιχείρηση ανατροπής του καθεστώτος.

Παρά τις εκκλήσεις για κατάπαυση του πυρός, μεταξύ των οποίων και πρόταση της Αφρικανικής Ένωσης που έγινε δεκτή από την κυβέρνηση Gaddafi, η Δύση απέρριψε κάθε δυνατότητα πολιτικής επίλυσης, επιμένοντας στην απομάκρυνση του Λίβυου ηγέτη. Η ρητορική του Gaddafi, που περιελάμβανε απειλές περί «εξόντωσης παρασίτων», αποτέλεσε το επιχείρημα για την άμεση ανάγκη επέμβασης, ενώ ταυτόχρονα δικαιολογήθηκε από τις ΗΠΑ ως προληπτική

κίνηση αποτροπής μιας ενδεχόμενης γενοκτονίας. Η αποκορύφωση της στρατιωτικής επέμβασης ήταν η πτώση της Τρίπολη και, τελικά, η εκτέλεση του Muamar Gaddafi τον Οκτώβριο του 2011, γεγονός που σηματοδότησε το τέλος της 40ετούς κυριαρχίας του. Η σύλληψή του ζωντανού και η μετέπειτα εκτέλεση χωρίς δίκη προκάλεσαν διεθνή ανησυχία, ιδιαίτερα ενόψει του γεγονότος ότι λίγες ημέρες πριν τη δολοφονία του, η Αμερικανίδα Υπουργός Εξωτερικών Hillary Clinton είχε επισκεφθεί αιφνιδιαστικά τη Λιβύη και είχε δηλώσει δημοσίως την επιθυμία των ΗΠΑ να τον συλλάβουν «νεκρό ή ζωντανό». Η επιμονή στην φυσική του εξόντωση ενδέχεται να συνδέεται με την πρόθεση αποφυγής αποκάλυψης παλαιότερων συνεργασιών μεταξύ των ΗΠΑ και του καθεστώτος του Gaddafi ιδίως σε ζητήματα αντιτρομοκρατίας και παραδόσεων υπόπτων.

Μετά το τέλος του πολέμου, πολιτικοί κύκλοι στις ΗΠΑ και τη Δύση γενικότερα εξέφρασαν την αισιοδοξία τους για μια «νέα Λιβύη», φιλική προς τα αμερικανικά συμφέροντα και ικανή να λειτουργήσει ως σύμμαχος και εταίρος στη Μεσόγειο. Ωστόσο, η μετέπειτα εξέλιξη της χώρας διέψευσε τις προσδοκίες, καθώς η Λιβύη βυθίστηκε σε χρόνια αστάθεια, εμφυλίους και πολιτική αποδιοργάνωση. Πολλοί αναλυτές, μάλιστα, παρομοίασαν την κατάσταση με αυτή του Ιράκ μετά την ανατροπή του Saddam Hussein, κάνοντας λόγο για επανάληψη του φαινομένου εξωτερικής επιβολής καθεστωτικής αλλαγής υπό το πρόσχημα ανθρωπιστικών αρχών, με απώτερο στόχο τον έλεγχο φυσικών πόρων και γεωστρατηγικής θέσης.

Υεμένη

Η πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών στην Υεμένη κατά την περίοδο της Αραβικής Άνοιξης και τα επόμενα χρόνια χαρακτηρίζεται από μια σαφή προτεραιότητα στην ασφάλεια και τη σταθερότητα, εις βάρος της δημοκρατικής αλλαγής και της ευρύτερης πολιτικής συμμετοχής. Εστιάζοντας κυρίως στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας και στη διατήρηση ενός καθεστώτος συνεργάσιμου με τις αμερικανικές στρατηγικές επιδιώξεις στην περιοχή, οι ΗΠΑ έδρασαν σε συνεργασία με τη Σαουδική Αραβία για την αποτροπή μιας ουσιαστικής πολιτικής μεταρρύθμισης στην Υεμένη.

Κατά την έκρηξη των μαζικών διαδηλώσεων τον Φεβρουάριο του 2011, η Washington δεν καταδίκασε ανοιχτά το καθεστώς του Ali Abdullah Saleh, στενού συμμάχου της στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας (Springborg, 2012). Αντίθετα, υποστήριξε μια μεταβατική συμφωνία υπό την αιγίδα του Συμβουλίου Συνεργασίας του Κόλπου, η οποία προστάτευε τα συμφέροντά της διασφαλίζοντας τη συνέχεια του στρατιωτικού και ασφαλιστικού μηχανισμού του Saleh, με τον οποίον είχε οικοδομήσει πολυετείς δεσμούς. Η συμφωνία αυτή προέβλεπε τη μεταβίβαση

εξουσίας στον αντιπρόεδρο Hadi, σχηματισμό κυβέρνησης ενότητας και την παροχή αμνηστίας στον Saleh για εγκλήματα διαφθοράς και καταστολής. Η πολιτική αυτή είχε σκοπό την καταστολή της λαϊκής αντίδρασης χωρίς ουσιαστική ανατροπή του υφιστάμενου συστήματος εξουσίας.

Ωστόσο, η συμφωνία απορρίφθηκε από τα επαναστατικά κινήματα νεολαίας, όπως το Coordinating Council of the Youth Revolution (CCYRC), καθώς θεωρήθηκε ότι προσέφερε στον Saleh ένα "χρυσό αλεξίπτωτο" και αποτύγχανε να ενσωματώσει ουσιαστικά τις απαιτήσεις της κοινωνίας για δικαιοσύνη, δημοκρατία και κοινωνική μεταρρύθμιση. Η προοπτική συμμετοχής στις εκλογές περιοριζόταν στην επικύρωση του ήδη επιλεγμένου Hadi υπονομεύοντας οποιαδήποτε προοπτική πραγματικής πολιτικής εναλλαγής. Το γεγονός αυτό περιθωριοποίησε τα επαναστατικά κινήματα και ενίσχυσε τις ελίτ που συνεργάζονταν με τις ΗΠΑ (The Arab Revolutions and American Policy, 2012).

Η κυβέρνηση Obama προχώρησε ακόμη περισσότερο στην ενίσχυση της στρατιωτικής της παρουσίας, παρέχοντας στη μεταβατική κυβέρνηση της Υεμένης την υψηλότερη βοήθεια στην ιστορία των διμερών σχέσεων και επεκτείνοντας τις στρατιωτικές επιχειρήσεις με επιθέσεις μη επανδρωμένων αεροσκαφών και ειδικές δυνάμεις. Η διαρκής στήριξη στον Hadi, σε συνδυασμό με την ανάπτυξη πεζοναυτών στην πρεσβεία των ΗΠΑ στη Σαναά, ενίσχυσε την εικόνα της Washington ως προστάτιδας μιας ελίτ εξουσίας αποκομμένης από τη λαϊκή βάση. Ο χαρακτηρισμός του Αμερικανού πρέσβη ως «νέου δικτάτορα της Υεμένης» από τον αναλυτή Jamal Jubran αποτυπώνει γλαφυρά την αίσθηση αμερικανικής επιβολής και παρέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις της χώρας.

Η αντιμετώπιση της Αλ Κάιντα (θεορούνταν η πιο επικύνδυνη παραφυάδα της οργάνωσης) στην Αραβική Χερσόνησο αποτέλεσε κεντρικό άξονα της αμερικανικής πολιτικής, με τη χώρα να λειτουργεί ως βασικό μέτωπο του πολέμου κατά της τρομοκρατίας. Παρότι η Αλ Κάιντα δεν ήταν καταλύτης της εξέγερσης, εκμεταλλεύτηκε την αστάθεια, και η παρουσία της αποτέλεσε βασική δικαιολογία για την επιμονή των ΗΠΑ σε συνεργασία με καθεστώτα με περιορισμένη δημοκρατική νομιμοποίηση.

Η διπλωματική στάση της Washington ήταν χαμηλών τόνων, διατηρώντας μια ισορροπία μεταξύ της διατήρησης του status quo και της επίφασης υποστήριξης σε πολιτικές μεταρρυθμίσεις. Η έλλειψη ρητής καταδίκης του Saleh και η απουσία πίεσης για εκδημοκρατισμό κατέδειξαν την προτεραιότητα στην ασφάλεια. Ο ρεαλισμός της εξωτερικής πολιτικής υπερίσχυσε του ιδεαλισμού της δημοκρατικής μετάβασης.

Συνολικά, η πολιτική των ΗΠΑ στην Υεμένη δεν υπηρέτησε τον εκδημοκρατισμό ή την κοινωνική δικαιοσύνη, αλλά την αναπαραγωγή ενός συστήματος συνεργάσιμου με τα αμερικανικά στρατηγικά συμφέροντα στην περιοχή. Η αδυναμία των ΗΠΑ να υποστηρίξουν τα λαϊκά αιτήματα και η εμμονή τους στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας μέσω αυταρχικών συμμάχων ενίσχυσαν τη δυσπιστία και τροφοδότησαν την αστάθεια που η ίδια η πολιτική τους προσπαθούσε να αποτρέψει.

Μπαχρέιν

Η εξωτερική πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών στο Μπαχρέιν καθορίστηκε κυρίως από στρατηγικές και γεωπολιτικές παραμέτρους, οι οποίες υπερίσχυαν των αρχών της δημοκρατίας και της προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το Μπαχρέιν, ως φιλοξενούσα χώρα του Πέμπτου Στόλου του Πολεμικού Ναυτικού των ΗΠΑ, διαδραμάτιζε κρίσιμο ρόλο στην αμερικανική στρατιωτική παρουσία στον Περσικό Κόλπο, γεγονός που οδήγησε την Washington να υιοθετήσει μία στάση υποστήριξης προς τη μοναρχία, παρά τις καταγεγραμμένες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά τη διάρκεια των λαϊκών εξεγέρσεων του 2011.

Παρά το γεγονός ότι το κύμα διαμαρτυριών στο Μπαχρέιν είχε ως κύριο αίτημα τον εκδημοκρατισμό του καθεστώτος και ότι χαρακτηριζόταν από ειρηνικές μορφές διαμαρτυρίας, η αμερικανική κυβέρνηση υιοθέτησε μία προσέγγιση ουδετερότητας στην πράξη, περιοριζόμενη σε γενικόλογες εκκλήσεις για «αυτοσυγκράτηση» και «ουσιαστικό διάλογο». Ενδεικτικό της στάσης αυτής αποτελεί η δήλωση του Λευκού Οίκου στις 13 Μαρτίου 2011, η οποία απέφυγε να καταδικάσει ρητά την καταστολή των διαδηλώσεων, ενώ επιδόθηκε σε ήπιες παραινήσεις προς το καθεστώς του Μπαχρέιν και τους εταίρους του στο Συμβούλιο Συνεργασίας του Κόλπου (ΣΣΚ) να σεβαστούν τα δικαιώματα των πολιτών.

Η στάση αυτή έγινε ακόμη πιο ξεκάθαρη με την ανοχή των Ηνωμένων Πολιτειών απέναντι στη στρατιωτική επέμβαση της Σαουδικής Αραβίας στο Μπαχρέιν, η οποία πραγματοποιήθηκε στις 14 Μαρτίου 2011, υπό το πρόσχημα της κοινής άμυνας του ΣΣΚ. Η εν λόγω επέμβαση είχε ως στόχο την καταστολή του δημοκρατικού κινήματος και πραγματοποιήθηκε μόλις δύο ημέρες μετά την επίσημη επίσκεψη του Υπουργού Άμυνας των ΗΠΑ Robert Gates στο Μπαχρέιν, ο οποίος επανέλαβε τη στήριξη της Washington προς τον βασιλιά Hamad bin Isa Al Khalifa. Η συντονισμένη αντεπαναστατική δράση των ΗΠΑ και της Σαουδικής Αραβίας, η οποία πλαισιώθηκε από ένα αφήγημα σεχταριστικής έντασης μεταξύ σουνιτών και σιιτών, στόχευε στην

απονομιμοποίηση του κινήματος διαμαρτυρίας και στην αποτροπή μιας ενδεχόμενης επιρροής του Ιράν στην περιοχή.

Επιπροσθέτως, οι Ηνωμένες Πολιτείες όχι μόνο ανέχθηκαν, αλλά και ενίσχυσαν το καθεστώς του Μπαχρέιν μέσω της επανέναρξης της στρατιωτικής βοήθειας. Τον Μάιο του 2012, η κυβέρνηση Obama ανακοίνωσε την πώληση στρατιωτικού εξοπλισμού ύψους 53 εκατομμυρίων δολαρίων, η οποία περιλάμβανε θωρακισμένα οχήματα και εξοπλισμό καταστολής ταραχών, παρά τις εκτεταμένες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που είχαν προηγηθεί. Η εν λόγω απόφαση ήρθε σε συνέχεια μιας ακόμα μεγαλύτερης συμφωνίας εξοπλισμών με τη Σαουδική Αραβία, αξίας 30 δισεκατομμυρίων δολαρίων, υποδηλώνοντας τον ευρύτερο στόχο της διατήρησης της αμερικανικής επιρροής στην περιοχή μέσω στρατηγικών συμμαχιών.

Η περίπτωση του Μπαχρέιν καταδεικνύει την τάση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής να προτάσσει τη διατήρηση της σταθερότητας και της περιφερειακής επιρροής έναντι της υποστήριξης δημοκρατικών κινήματων. Όπως υποστηρίζει ο Cooper (2012), η Washington επέλεξε να κινηθεί εντός των ορίων που της επέβαλλαν οι στρατηγικές της σχέσεις με το καθεστώς του Μπαχρέιν και τη Σαουδική Αραβία. Οι διαμαρτυρίες στο Μπαχρέιν, σε αντίθεση με άλλες χώρες της Αραβικής Άνοιξης, δεν έτυχαν εκτεταμένης διεθνούς κάλυψης, εν μέρει λόγω της απουσίας εικόνων μαζικής βίας και της χρήσης λιγότερο θεαματικών μορφών καταστολής, όπως οι συλλήψεις και τα βασανιστήρια.

Συμπερασματικά, η εξωτερική πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών στο Μπαχρέιν κατά την Αραβική Άνοιξη συνιστά παράδειγμα ρεαλιστικής προσέγγισης, όπου οι αρχές της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων υποσκελίστηκαν από τις επιταγές της γεωστρατηγικής σταθερότητας και της διατήρησης των υφιστάμενων συμμαχιών. Η περίπτωση αυτή αποτυπώνει με σαφήνεια τα όρια της φιλελεύθερης ρητορικής της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής όταν αυτή έρχεται σε αντίθεση με θεμελιώδη στρατηγικά συμφέροντα.

Συρία

Η πολιτική των ΗΠΑ στη Συρία κατά την περίοδο της Αραβικής Άνοιξης και των πρώτων ετών της σύγκρουσης μπορεί να χαρακτηριστεί από επιφυλακτικότητα, στρατηγικό ρεαλισμό και μεταβαλλόμενες προτεραιότητες.

Η συριακή επανάσταση ξέσπασε τον Μάρτιο του 2011, στο πλαίσιο των γενικότερων εξεγέρσεων της Αραβικής Άνοιξης. Οι διαδηλώσεις που ξεκίνησαν με ειρηνικό χαρακτήρα και στόχο την πολιτική μεταρρύθμιση, αντιμετωπίστηκαν με ωμή βία από το καθεστώς του Bashar αλ

Assad, γεγονός που οδήγησε στη σταδιακή στρατιωτικοποίηση της σύγκρουσης και τη μετατροπή της σε εμφύλιο πόλεμο. Το πολυπολιτισμικό και θρησκευτικά κατακερματισμένο τοπίο της Συρίας, σε συνδυασμό με την εμπλοκή περιφερειακών και διεθνών δυνάμεων, καθιστούσε την κρίση ιδιαίτερα σύνθετη (Zohny, 2017).

Στα αρχικά στάδια της κρίσης, η κυβέρνηση Obama αντέδρασε με έντονη ρητορική υπέρ της πολιτικής μετάβασης, δηλώνοντας αλληλεγγύη στον συριακό λαό και καταδικάζοντας τη βία του καθεστώτος. Ωστόσο, αποφεύχθηκε κάθε άμεση στρατιωτική δράση, σε αντίθεση με ό,τι συνέβη στη Λιβύη. Η στρατηγική των ΗΠΑ εστίασε στην παροχή μη θανατηφόρας βοήθειας προς την αντιπολίτευση – όπως εξοπλισμός επικοινωνίας και ιατρικά εφόδια – και στην παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας προς τους πληγέντες πληθυσμούς. Ταυτόχρονα, καταβλήθηκαν διπλωματικές προσπάθειες για μια ειρηνική επίλυση της κρίσης.

Το 2012, οι Ηνωμένες Πολιτείες προώθησαν το Ανακοινωθέν της Γενεύης, το οποίο πρότεινε ειρηνική μετάβαση εξουσίας σε ένα μεταβατικό κυβερνητικό όργανο. Οι διπλωματικές αυτές προσπάθειες, ωστόσο, απέτυχαν λόγω της επιμονής του καθεστώτος Assad, της υποστήριξής του από τη Ρωσία και το Ιράν, αλλά και της έλλειψης συνοχής και σαφούς πολιτικής ταυτότητας στην ίδια την αντιπολίτευση.

Η πολιτική διστακτικότητα των ΗΠΑ κορυφώθηκε το 2013, όταν το καθεστώς Assad φέρεται να χρησιμοποίησε χημικά όπλα κατά αμάχων – γεγονός που είχε προηγουμένως χαρακτηριστεί από τον Obama ως «κόκκινη γραμμή». Αν και συζητήθηκε σοβαρά το ενδεχόμενο στρατιωτικής επέμβασης, τελικά επιλέχθηκε η διπλωματική οδός. Μέσω συμφωνίας με τη Ρωσία, επετεύχθη η αποδοχή από τη συριακή κυβέρνηση της απομάκρυνσης του χημικού της οπλοστασίου – μια λύση που παρουσιάστηκε ως διπλωματική επιτυχία, αλλά και ως ένδειξη αμερικανικής απροθυμίας για ουσιαστική παρέμβαση (Zohny, 2017).

Καθ' όλη την περίοδο 2011–2014, οι ΗΠΑ προβληματίζονταν για το ποια από τις αντιπολιτευόμενες ομάδες ήταν κατάλληλες για στήριξη. Πολλές οργανώσεις είχαν δεσμούς με ισλαμιστικά ή εξτρεμιστικά στοιχεία, όπως η Αλ Κάιντα, γεγονός που καθιστούσε επισφαλής κάθε απόπειρα εξοπλισμού ή άμεσης υποστήριξης. Το πρόγραμμα εκπαίδευσης και εξοπλισμού «μετριοπαθών» δυνάμεων απέτυχε να αποδώσει ουσιαστικά αποτελέσματα στο πεδίο.

Από το 2014 και εξής, η αμερικανική στρατηγική σημείωσε μια σημαντική μετατόπιση: η καταπολέμηση του Ισλαμικού Κράτους (ISIS) έγινε η νέα προτεραιότητα. Οι ΗΠΑ ηγήθηκαν ενός διεθνούς συνασπισμού και ξεκίνησαν αεροπορικές επιδρομές κατά του ISIS τόσο στο Ιράκ όσο και στη Συρία. Το αίτημα για απομάκρυνση του Assad υποβαθμίστηκε στην πράξη, παρότι

διατηρήθηκε στο επίπεδο της ρητορικής. Αυτή η στροφή θεωρήθηκε από πολλούς ως εγκατάλειψη της αντιπολίτευσης και ως έμμεση νομιμοποίηση του καθεστώτος Assad (Zohny, 2017).

Πέρα από τις διπλωματικές και στρατιωτικές επιλογές, καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισε και η εσωτερική πολιτική διάσταση. Η αμερικανική κοινή γνώμη, κουρασμένη από τις στρατιωτικές επιχειρήσεις των προηγούμενων ετών, σε ποσοστό σχεδόν 65% αντιτασσόταν, σύμφωνα με δημοσκόπηση του Pew Research Center (Μάρτιος 2012), σε κάθε μορφή στρατιωτικής εμπλοκής στη Συρία. Αυτό επηρέασε καθοριστικά τις αποφάσεις της κυβέρνησης Obama, καθώς και τις διαθέσεις του Κογκρέσου.

Συμπερασματικά, η στάση των Ηνωμένων Πολιτειών απέναντι στη Συρία κατά την Αραβική Άνοιξη χαρακτηρίζεται από στρατηγική επιφύλαξη, διπλωματικό ιδεαλισμό και αμφιθυμία ως προς την άσκηση σκληρής ισχύος. Παρά τη ρητορική υπέρ της δημοκρατικής αλλαγής και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι ΗΠΑ επέλεξαν έναν περιορισμένο ρόλο, με κύριες προτεραιότητες την αποφυγή στρατιωτικής εμπλοκής, την αποσταθεροποίηση της περιοχής και την ανάσχεση της τρομοκρατίας. Η περίπτωση της Συρίας ανέδειξε τα όρια της αμερικανικής ισχύος και την πολυπλοκότητα της σύγχρονης γεωπολιτικής πραγματικότητας, ειδικά σε περιβάλλοντα όπου η γραμμή ανάμεσα στον δημοκρατικό ακτιβισμό και την ένοπλη αναρχία είναι δυσδιάκριτη.

Κεφάλαιο 3

Η Πολιτική της Ρωσίας

Η έναρξη της Αραβικής Άνοιξης στα τέλη του 2010, με αφετηρία την Τυνησία, προκάλεσε μία αλυσιδωτή αντίδραση εξεγέρσεων και πολιτικών ανατροπών στον αραβικό κόσμο. Η Ρωσική Ομοσπονδία, αρχικά αιφνιδιασμένη από την ταχύτητα και την ένταση των εξελίξεων, υιοθέτησε μια στρατηγική προσέγγιση που αντανakλούσε τις πάγιες επιδιώξεις της για περιφερειακή επιρροή, προστασία στρατηγικών συμμάχων και αποτροπή γεωπολιτικής υποβάθμισης. Στην ουσία, η στάση της Μόσχας ήταν αποτέλεσμα ενός σύνθετου μείγματος ρεαλιστικής εξωτερικής πολιτικής, φοβιών για την εξάπλωση του ισλαμισμού και επιδίωξης ρόλου ως αντίβαρο στη Δύση. Η ρωσική κρατική ηγεσία, σε πρώτο στάδιο, ερμήνευσε τα γεγονότα της Αραβικής Άνοιξης ως προϊόν συντονισμένης και μεθοδευμένης παρέμβασης από πλευράς δυτικών δυνάμεων. Η θεώρηση αυτή στηριζόταν στην παραδοχή ότι οι λαϊκές κινητοποιήσεις δεν αποτελούσαν αυθόρμητες λαϊκές εξεγέρσεις, αλλά εργαλεία γεωστρατηγικής πίεσης με στόχο τον περιορισμό της ρωσικής επιρροής στην περιοχή. Η ανάλυση αυτή, πέραν της γεωπολιτικής σκοπιάς, εντάσσεται στην ευρύτερη θεωρία των «έγχρωμων επαναστάσεων» (colour revolutions), τις οποίες η Ρωσία είχε βιώσει στο εσωτερικό της κατά την περίοδο της Σοβιετικής ένωσης (Nikitina, 2014)..

Με την εξέλιξη των γεγονότων, η ρωσική πολιτική ρητορική υιοθέτησε μια διαφοροποιημένη προσέγγιση, ερμηνεύοντας πλέον την Αραβική Άνοιξη ως μια διαδικασία βαθύτερης κοινωνικής και πολιτισμικής αναζήτησης εντός των αραβικών κοινωνιών, η οποία εκφράστηκε μέσω της ενίσχυσης θρησκευτικών και ισλαμικών αξιών (Vysotsky, 2014; Suchkov, 2015).. Παρά τη θεωρητική αυτή μεταστροφή, η πραγματικότητα κατέδειξε τη σημαντική αποδυνάμωση της ρωσικής επιρροής στην περιοχή, η οποία εκδηλώθηκε σε πολλαπλά επίπεδα.

Η ρωσική πολιτική στη Μέση Ανατολή έχει ιστορικό προηγούμενο από την εποχή της Σοβιετικής Ένωσης, με έμφαση στην υποστήριξη αντιδυτικών καθεστώτων και την ενίσχυση του ιδεολογικού ανταγωνισμού με τις ΗΠΑ. Η ΕΣΣΔ καλλιέργησε συμμαχίες με χώρες όπως η Συρία, η Λιβύη και το Ιράκ, βασισμένη στον παναραβισμό, τον αντιιμπεριαλισμό και τον σοσιαλισμό (Vysotsky, 2014).

Μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, η Ρωσία του Putin υιοθέτησε μια πιο διεκδικητική στάση στη διεθνή σκηνή. Η Αραβική Άνοιξη βρήκε τη Ρωσία σε φάση επανενεργοποίησης στην περιοχή, με επιδιώξεις οικονομικές (π.χ. εξαγωγές όπλων και ενέργειας), γεωστρατηγικές

(ναυτική βάση Ταρτούς στη Συρία) και ασφάλειας (ανησυχίες για την εξάπλωση του ισλαμισμού στον Καύκασο και την Κεντρική Ασία).

Στην αρχική φάση των εξεγέρσεων, η Ρωσία προσπάθησε να διατηρήσει μια ουδέτερη στάση, αναγνωρίζοντας τα δημοκρατικά αιτήματα των λαών. Ωστόσο, καθώς οι εξελίξεις πήραν μορφή ισλαμιστικής ανόδου, και με την παρέμβαση της Δύσης – ιδιαίτερα μέσω του NATO στη Λιβύη – η ρωσική στάση μεταστράφηκε σε υποστήριξη των αντεπαναστατικών δυνάμεων.

Η περίπτωση της Λιβύης υπήρξε καθοριστική: η Μόσχα δεν άσκησε βέτο στο ψήφισμα του ΟΗΕ που επέτρεψε στρατιωτική επέμβαση, αλλά εξέλαβε αργότερα την ανατροπή του Gaddafi ως δυτική εξαπάτηση και πλήγμα στα συμφέροντά της. Από εκείνο το σημείο και μετά, υιοθέτησε μια πιο ενεργητική στάση, εναντίον κάθε αλλαγής καθεστώτος που προωθείτο με δυτική παρέμβαση.

Η εξωτερική πολιτική της Ρωσίας απέναντι στην Αραβική Άνοιξη χαρακτηρίζεται από ρεαλιστική προσέγγιση, εμμονή στην αρχή της εθνικής κυριαρχίας και επιλεκτική παρέμβαση. Βασικά στοιχεία της ρωσικής στάσης περιλαμβάνουν: Την επίμονη αντίθεση σε κάθε μορφή εξωτερικής επέμβασης με στόχο την αλλαγή καθεστώτος, εκτός εάν αυτή έχει τη νομιμοποίηση των Ηνωμένων Εθνών. Την ανησυχία για την ενίσχυση ισλαμιστικών κινήματων, τα οποία η Μόσχα θεωρεί δυνητική απειλή για τη δική της εσωτερική ασφάλεια, ιδίως στον Καύκασο και τις μουσουλμανικές περιοχές της Κεντρικής Ασίας.

Όσον αφορά την οικονομία παρά τις επιμέρους συμφωνίες όπλων, ενέργειας και υποδομών, η Ρωσία δεν είχε στρατηγική οικονομική εξάρτηση από τις αραβικές χώρες. Αν και υπήρξαν οικονομικές απώλειες, ειδικά στη Λιβύη, οι ρωσικές επιχειρήσεις κατάφεραν να ανακάμψουν ή να συνεχίσουν τις δραστηριότητές τους σε άλλα αραβικά κράτη. Η οικονομία, λοιπόν, δεν υπήρξε το κύριο κίνητρο για τις ρωσικές πολιτικές επιλογές, αλλά παρέμεινε ένας παράγοντας που διαμόρφωνε ευρύτερες γεωπολιτικές ισορροπίες. Ακόμα Η Ρωσία ενδιαφερόταν κυρίως για τη διατήρηση της στρατηγικής της παρουσίας, όπως στη ναυτική βάση της Ταρτούς στη Συρία, και για τη διασφάλιση της νομικής βάσης των πωλήσεων όπλων. Τόνιζε ότι οι συμφωνίες της ήταν σύμφωνες με το διεθνές δίκαιο, καθώς υπεγράφησαν με νόμιμες κυβερνήσεις, ενώ την ίδια στιγμή κατηγορούσε τις δυτικές χώρες για παραβίαση των αρχών αυτών μέσω της ένοπλης στήριξης των ανταρτών. Η αντιπαράθεση στον πληροφοριακό τομέα υπήρξε κρίσιμη. Η Ρωσία θεωρούσε ότι μέσα όπως το Al Jazeera παρουσίαζαν στρεβλωμένη εικόνα, εμφανίζοντάς τη ως υποστηρικτή αυταρχικών καθεστώτων. Μέσω του Russia Today, η Μόσχα προσπάθησε να απαντήσει,

δημιουργώντας μια δική της αφήγηση και κατηγορώντας τη Δύση για παραπληροφόρηση, υποκρισία και προσπάθεια αποσταθεροποίησης.

Η στάση της Ρωσίας στην Αραβική Άνοιξη δεν ήταν απλώς θέμα υποστήριξης φίλων καθεστώτων, ούτε υπαγορευόταν αποκλειστικά από οικονομικά συμφέροντα. Αντίθετα, βασιζόταν σε έναν συνδυασμό στρατηγικού ρεαλισμού, ιστορικής καχυποψίας προς τις δυτικές δυνάμεις, προσήλωσης στην αρχή της κρατικής κυριαρχίας και φιλοδοξίας να εδραιώσει τη θέση της ως παγκόσμιου παίκτη. Η Μόσχα επιδίωξε να δείξει ότι είναι έτοιμη να υπερασπιστεί τις αρχές του διεθνούς συστήματος όχι από ιδεαλισμό, αλλά από την πεποίθηση ότι η παραβίαση τους οδηγεί σε ανεξέλεγκτο χάος. Παράλληλα, το πάθημα της Λιβύης έγινε μάθημα για τη Συρία, και η Ρωσία δεσμεύτηκε να μην επαναλάβει το ίδιο σφάλμα, προβάλλοντας πλέον σκληρή στάση απέναντι σε κάθε προσπάθεια ανατροπής καθεστώτων μέσω εξωτερικών επεμβάσεων.

Έτσι, η Αραβική Άνοιξη υπήρξε για τη Ρωσία όχι μόνο μια πρόκληση περιφερειακής πολιτικής, αλλά και μια ευκαιρία επαναπροσδιορισμού της παγκόσμιας ταυτότητάς της και της στρατηγικής της θέσης στη διεθνή σκηνή.

Παρακάτω, θα εξετάσουμε τις βασικές χώρες που επηρεάστηκαν από την Αραβική Άνοιξη, εστιάζοντας ειδικά στον τρόπο με τον οποίο η ρωσική εξωτερική πολιτική επηρέασε και διαμόρφωσε τις εξελίξεις σε αυτές. Λαμβάνοντας υπόψη προηγούμενες πληροφορίες και ιστορικά δεδομένα, θα προσπαθήσουμε να κατανοήσουμε πώς οι ρωσικές παρεμβάσεις είτε μέσω στρατιωτικής βοήθειας, διπλωματικών κινήσεων είτε ενεργειακών συμφωνιών επηρέασαν τις ισορροπίες, άλλαξαν το τοπίο της περιοχής και συνέβαλαν στη διαμόρφωση των σημερινών γεωπολιτικών πραγματικοτήτων.

Μελέτες περιπτώσεων

Τυνησία

Η αντίδραση της Ρωσικής Ομοσπονδίας απέναντι στα γεγονότα της Αραβικής Άνοιξης στην Τυνησία το 2011 υπήρξε μετριοπαθής, επιφυλακτική και προσανατολισμένη στον ρεαλισμό. Η Μόσχα, όπως και οι περισσότερες διεθνείς δυνάμεις, αιφνιδιάστηκε από την ταχεία εξέλιξη των διαδηλώσεων που οδήγησαν στην πτώση του προέδρου Zine el Ben Abidine Ali στις 14 Ιανουαρίου του ίδιου έτους (Malashenko, 2013).. Ωστόσο, επέλεξε να μην καταδικάσει τα γεγονότα ούτε να στηρίξει ενεργά το καθεστώς που ανετράπη.

Ενδεικτική της στάσης αυτής ήταν η δήλωση του τότε προέδρου της Ρωσίας, Dmitry Medvedev, κατά την ομιλία του στο Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ του Νταβός, στις 26 Ιανουαρίου 2011.

Ο Ρώσος πρόεδρος επεσήμανε πως «αυτό που συνέβη στην Τυνησία αποτελεί ένα σοβαρό μάθημα για κάθε κυβέρνηση» και τόνισε την ανάγκη οι κυβερνήσεις να εξελίσσονται σε συνάρτηση με τις απαιτήσεις της κοινωνίας. Η τοποθέτηση αυτή υποδηλώνει μια έμμεση αποδοχή των εξελίξεων, διαφοροποιούμενη από την παραδοσιακή ρωσική θέση υπέρ της κρατικής κυριαρχίας και της μη ανάμειξης στα εσωτερικά άλλων χωρών.

Η επιφυλακτική αποδοχή των δημοκρατικών εξελίξεων στην Τυνησία δύναται να ερμηνευθεί ως προϊόν ρεαλιστικής αξιολόγησης του γεωπολιτικού πλαισίου. Η Ρωσία δεν διατηρούσε στενούς πολιτικούς ή οικονομικούς δεσμούς με την Τυνησία, και ο όγκος του διμερούς εμπορίου παρέμενε περιορισμένος (Magen, Z. 2012).. Συνεπώς, η ευθυγράμμιση με τους «νικητές» της επανάστασης δεν συνεπαγόταν ιδιαίτερο κόστος για τα ρωσικά συμφέροντα, ούτε απειλούσε την περιφερειακή της επιρροή.

Επιπλέον, η τοποθέτηση της Μόσχας εναρμονίστηκε με τις γενικότερες διεθνείς τάσεις εκείνης της περιόδου, οι οποίες αντιμετώπισαν την ανατροπή αυταρχικών καθεστώτων ως αναγκαία προσαρμογή στις μεταβαλλόμενες κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες στον αραβικό κόσμο. Η ρωσική στάση στην περίπτωση της Τυνησίας διαφοροποιείται από τη στάση της σε άλλες χώρες που επλήγησαν από την Αραβική Άνοιξη, όπως η Συρία ή η Λιβύη, όπου η Ρωσία διατηρούσε ισχυρότερα γεωστρατηγικά και οικονομικά συμφέροντα και αντέδρασε πιο ενεργά υπέρ των υφιστάμενων καθεστώτων.

Αίγυπτος

Η ρωσική στάση έναντι της αιγυπτιακής επανάστασης χαρακτηρίζεται από αρχική επιφυλακτικότητα, διακριτική ουδετερότητα, και εν τέλει πραγματιστική στροφή προς στρατηγική συνεργασία με το μετεπαναστατικό καθεστώς. Η πορεία αυτή αποκαλύπτει τις βαθύτερες προτεραιότητες της Μόσχας: τον περιορισμό της δυτικής επιρροής, την καταπολέμηση του ισλαμιστικού ριζοσπαστισμού, και την ενίσχυση της δικής της γεωπολιτικής θέσης στη Μέση Ανατολή.

Στην αρχική φάση των εξεγέρσεων στην Πλατεία Ταχρίρ και της αμφισβήτησης του καθεστώτος Honsi Mubarak, η Ρωσία υιοθέτησε μία στάση αναμονής και συγκράτησης. Η Μόσχα δεν επιδίωξε να λάβει ενεργό ρόλο στις εξελίξεις, εν μέρει λόγω των αδύναμων διμερών σχέσεων με την Αίγυπτο εκείνη την περίοδο, καθώς και του περιορισμένου εμπορικού όγκου, που ανερχόταν περίπου στα 2 δισεκατομμύρια δολάρια (Malashenko, 2013). Ταυτόχρονα, Ρώσοι αξιωματούχοι και σχολιαστές εξέφρασαν ανησυχία για την πιθανότητα εξωτερικής χειραγώγησης

των εξεγέρσεων από δυτικούς φορείς, χαρακτηρίζοντάς τες ως "έγχρωμες επαναστάσεις", παρόμοιες με εκείνες σε Γεωργία και Ουκρανία, που θεωρούνταν από τη Μόσχα ως εργαλεία επέκτασης της δυτικής επιρροής στην περιφέρεια της Ρωσίας. Ο Ρώσος αναπληρωτής πρωθυπουργός Igor Sechin έφτασε στο σημείο να κατηγορήσει την εταιρεία Google για την υποκίνηση των εξεγέρσεων στην Αίγυπτο, στοιχείο που αποτυπώνει τη δυσπιστία της ρωσικής ηγεσίας απέναντι στις κινητοποιήσεις των Αράβων πολιτών (Nikitin, 2014).

Παρότι η ρωσική κυβέρνηση, με δηλώσεις του προέδρου Medvedev και του υπουργού Εξωτερικών Lavrov, τόνιζε την ανάγκη ειρηνικής μετάβασης και σταθερότητας, απέφευγε ρητά να ταχθεί υπέρ ή κατά του Mubarak. Ωστόσο, μετά την ανατροπή του καθεστώτος και την άνοδο της Μουσουλμανικής Αδελφότητας στην εξουσία, η Ρωσία αντιμετώπισε ένα νέο δίλημμα. Από τη μία πλευρά, παρά την απαγόρευση της Αδελφότητας εντός της ρωσικής επικράτειας από το 2003, η Μόσχα προσπάθησε να προσεγγίσει την κυβέρνηση του Morsi, επιδιώκοντας την οικοδόμηση οικονομικών δεσμών. Από την άλλη πλευρά, η ισλαμιστική φύση του νέου καθεστώτος προκαλούσε ανησυχία, λόγω του φόβου εξάπλωσης του ριζοσπαστικού Ισλάμ στη ρωσική μουσουλμανική περιφέρεια, ιδίως στον Βόρειο Καύκασο. Η άρνηση του Vladimir Putin να χορηγήσει δάνειο στην κυβέρνηση Morsi ύψους 2 δισ. δολαρίων αποτελεί σαφή ένδειξη αυτής της επιφυλακτικής προσέγγισης.

Η κρίσιμη καμπή σημειώθηκε με το στρατιωτικό πραξικόπημα του Abdel Fattah el-Sisi το 2013, που ανέτρεψε την κυβέρνηση της Μουσουλμανικής Αδελφότητας. Η Ρωσία προσέγγισε άμεσα το νέο καθεστώς, εκτιμώντας την αντι-ισλαμιστική του στάση και εντοπίζοντας την ευκαιρία αναθέρμανσης των διμερών σχέσεων (Suchkov, 2015). Σε αυτό το πλαίσιο, η ρωσική εξωτερική πολιτική εγκατέλειψε την προηγούμενη επιφυλακτικότητα και κινήθηκε αποφασιστικά προς μια στρατηγική συνεργασία με την Αίγυπτο του Sisi, με έμφαση στην οικονομία, την ενέργεια, τη στρατιωτική συνεργασία και την κοινή αντιμετώπιση της τρομοκρατίας.

Η Μόσχα υπέγραψε με το Κάιρο συμφωνίες για την παροχή στρατιωτικού εξοπλισμού, μεταξύ των οποίων μαχητικά αεροσκάφη, επιθετικά ελικόπτερα και αντιαρματικά συστήματα. Επιπλέον, ετέθη σε εφαρμογή πρόγραμμα εκπαίδευσης Αιγυπτίων αξιωματικών σε ρωσικές στρατιωτικές ακαδημίες, καθώς και κοινές στρατιωτικές ασκήσεις (Suchkov, 2015; Magen, 2012).. Η Ρωσία υποστήριξε επίσης την αιγυπτιακή επιδίωξη για ανάπτυξη πυρηνικής ενέργειας, ενώ ο πρόεδρος Putin επισκέφθηκε επισήμως το Κάιρο το 2015, γεγονός που σφράγισε το νέο πλαίσιο στρατηγικής εταιρικής σχέσης.

Λιβύη

Κατά την περίοδο της Αραβικής Άνοιξης, η Ρωσία επέδειξε μια αντιφατική και πολυσύνθετη στάση απέναντι στη λιβυκή κρίση, η οποία αποκάλυψε τόσο τις εσωτερικές διαιρέσεις εντός της ρωσικής πολιτικής ηγεσίας όσο και τις γεωπολιτικές της ανησυχίες για την ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής. Η Λιβύη, σε αντίθεση με άλλες χώρες που επηρεάστηκαν από την Αραβική Άνοιξη, όπως η Τυνησία και η Αίγυπτος, δεν γνώρισε μια ειρηνική μετάβαση εξουσίας. Η εξέγερση κατά του Muammar Gaddafi εξελίχθηκε σε ανοιχτό εμφύλιο πόλεμο, τον οποίο οι εξεγερμένοι δεν θα μπορούσαν να κερδίσουν χωρίς τη στρατιωτική επέμβαση εξωτερικών δυνάμεων, και κυρίως του NATO (Vysotsky, 2014 Magen, 2012).

Η στάση της Ρωσίας απέναντι σε αυτήν την εξέλιξη δεν ήταν ενιαία ούτε σταθερή. Όταν τα Ηνωμένα Έθνη ενέκριναν το Ψήφισμα 1973, το οποίο έθετε τις βάσεις για την επιβολή ζώνης απαγόρευσης πτήσεων πάνω από τη Λιβύη και τη στρατιωτική επέμβαση του NATO, η Ρωσία επέλεξε να απέχει (Nikitin, 2014; Malashenko, 2013). Η αποχή αυτή δεν οφειλόταν σε συναίνεση, αλλά αντανakλούσε την απροθυμία της Μόσχας να συγκρουστεί ανοιχτά με τη Δύση, παρότι διαφωνούσε έντονα με τη λογική της επέμβασης. Η αδυναμία της Ρωσίας να διαμορφώσει μια συνεκτική εξωτερική πολιτική αναδείχθηκε στην εσωτερική της ρητορική. Ο πρωθυπουργός Vladimir Putin χαρακτήρισε το Ψήφισμα ως «σταυροφορία», καταγγέλλοντας τη Δύση για ιδεολογικό επεκτατισμό, ενώ ο πρόεδρος Dmitry Medvedev αποδοκίμασε τη χρήση του όρου «σταυροφορία» και υπερασπίστηκε το ψήφισμα ως μέσο προστασίας των αμάχων. Αυτή η φαινομενική διαφωνία θεωρήθηκε από ορισμένους ως πολιτική ρήξη, ενώ άλλοι τη θεώρησαν στρατηγική εσωτερικής και εξωτερικής ισορροπίας: ο Putin ικανοποιούσε το εθνικιστικό, εσωτερικό ακροατήριο της Ρωσίας, ενώ ο Medvedev διατηρούσε διάιλους με τη Δύση.

Η Ρωσία, παρότι απέφυγε τη σύγκρουση με τη Δύση κατά την υιοθέτηση του ψηφίσματος, στη συνέχεια εξέφρασε τη δυσαρέσκειά της για τον τρόπο διεξαγωγής της επέμβασης του NATO. Η Μόσχα ανησυχούσε βαθιά για τις επιπτώσεις της κατάρρευσης του καθεστώτος Gaddafi, κυρίως λόγω της πιθανής ανόδου ισλαμιστικών και φανατικών ομάδων στην εξουσία (Vysotsky, 2014). Οι Ρώσοι ηγέτες, τόσο ο Putin όσο και ο Medvedev, υποστήριζαν ότι η επιβολή της δημοκρατίας από τη Δύση υποδαυλίζει την αποσταθεροποίηση και ενδέχεται να λειτουργήσει ως πρότυπο εξαγωγής πολιτικής αλλαγής και εντός της Ρωσίας. Παράλληλα, τόνισαν τον κίνδυνο εξάπλωσης του ισλαμικού εξτρεμισμού στη Βόρεια Αφρική, με άμεσες συνέπειες για τον Βόρειο Καύκασο (Suchkov, 2015)..

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι ο Medvedev, παρά τη στήριξη του στο ψήφισμα, λίγους μήνες αργότερα – το 2012 – παραδέχθηκε δημόσια πως η Ρωσία είχε διαπράξει ένα «τραγικό λάθος» επιλέγοντας να απέχει και να μην μπλοκάρει την επέμβαση. Η εκ των υστέρων αυτοκριτική αποδεικνύει το δίλημμα στο οποίο βρέθηκε η Μόσχα: ανάμεσα στην αρχή της μη επέμβασης και στην ανάγκη διατήρησης στρατηγικών δεσμών με τη Δύση.

Μετά την πτώση του Gaddafi και την έναρξη του εμφυλίου πολέμου μεταξύ της διεθνώς αναγνωρισμένης κυβέρνησης και των δυνάμεων του στρατηγού Khalifa Haftar, η Ρωσία υιοθέτησε μια πιο ενεργή στάση. Όπως συνέβη και σε άλλες περιπτώσεις, όπως η Τυνησία και η Αίγυπτος, όπου η Μόσχα ενίσχυσε τις σχέσεις της με τα νέα, αντι-ισλαμιστικά καθεστώτα, έτσι και στη Λιβύη η Ρωσία υποστήριξε τον Haftar. Η στάση αυτή εντάσσεται στη γενικότερη αντεπαναστατική και αντι-ισλαμιστική εξωτερική πολιτική που ανέπτυξε η Ρωσία μετά το ξέσπασμα της Αραβικής Άνοιξης (Malashenko, 2013).

Συνοψίζοντας, η στάση της Ρωσίας απέναντι στη λιβυκή κρίση κατά την Αραβική Άνοιξη χαρακτηρίστηκε από αστάθεια, στρατηγικούς υπολογισμούς και αντιφατικές θέσεις. Η Ρωσία δεν επιδίωξε ευθέως να μπλοκάρει τη δυτική επέμβαση, παρότι τη θεώρησε απειλητική για τα συμφέροντά της και εν δυνάμει επικίνδυνη για την εσωτερική της ασφάλεια. Αντίθετα, επέλεξε μια πολιτική τακτικής ευελιξίας, προσπαθώντας να αποφύγει τη ρήξη με τη Δύση αλλά και να διατηρήσει την παρουσία της στη μετα-Gaddafi εποχή. Η περίπτωση της Λιβύης αποτέλεσε για τη Ρωσία ένα κρίσιμο μάθημα, το οποίο ενίσχυσε την αποφασιστικότητά της να ακολουθήσει πιο ενεργή και παρεμβατική εξωτερική πολιτική στις επόμενες κρίσεις της περιοχής.

Συρία

Η στάση της Ρωσίας απέναντι στη συριακή επανάσταση διαφέρει σημαντικά από τις αντιδράσεις της σε άλλες χώρες της Αραβικής Άνοιξης και αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση ρωσικής εξωτερικής πολιτικής που συνδυάζει γεωπολιτικά συμφέροντα, ιδεολογικές επιλογές και ανησυχίες ασφαλείας. Η Συρία, μακροχρόνιος σύμμαχος της Ρωσίας και χώρα-κλειδί στη Μέση Ανατολή, βρέθηκε στο επίκεντρο της στρατηγικής της Μόσχας ήδη από την έναρξη των διαδηλώσεων κατά του καθεστώτος Assad τον Μάρτιο του 2011 (Magen, 2012 Vysotsky, 2014)..

Η σημασία της Συρίας για τη Ρωσία είναι πολλαπλή. Πρώτον, αποτελεί τη μοναδική χώρα στη Μέση Ανατολή που φιλοξενεί ρωσική στρατιωτική βάση, την ναυτική βάση στην Ταρτούς, η οποία είναι και η μοναδική ρωσική στρατιωτική εγκατάσταση εκτός του μετασοβιετικού χώρου. Η διατήρηση αυτής της βάσης είναι ζωτικής σημασίας για την παρουσία της Ρωσίας στην

Ανατολική Μεσόγειο και τη γεωστρατηγική της επιρροή στην περιοχή. Η Μόσχα θεωρεί τη Συρία ως σταθερό σύμμαχο από την εποχή της Σοβιετικής Ένωσης και επένδυσε στη διατήρηση αυτής της σχέσης, ακόμα και με οικονομικά κόστη, όπως η διαγραφή του 73% του χρέους της Δαμασκού το 2005. (Malashenko, 2013)

Κατά την έναρξη των εξεγέρσεων, η ρωσική στάση διαμορφώθηκε από τον φόβο της επανάληψης του λιβυκού σεναρίου, όπου η Δύση, και κυρίως το NATO, προχώρησαν σε στρατιωτική επέμβαση για την ανατροπή του καθεστώτος Gaddafi. Έχοντας «νιώσει προδομένη» από την εξέλιξη αυτή, η Ρωσία υιοθέτησε πιο σκληρή στάση στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ απέναντι σε κάθε απόπειρα επιβολής κυρώσεων ή στρατιωτικής δράσης εναντίον της συριακής κυβέρνησης. Η Μόσχα χρησιμοποίησε κατ' επανάληψη το βέτο της για να μπλοκάρει ψηφίσματα που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε εξωτερική επέμβαση, προτάσσοντας την ανάγκη για «πολιτικό διάλογο» και όχι εξαναγκαστικές λύσεις.

Η υποστήριξη προς τον Assad δεν ήταν μόνο στρατηγική, αλλά και ιδεολογική. Η Ρωσία είδε την άνοδο του ισλαμισμού και των ριζοσπαστικών οργανώσεων –όπως το Ισλαμικό Κράτος (ISIS/DAESH)– ως υπαρξιακή απειλή τόσο για τη Μέση Ανατολή όσο και για τις ίδιες της τις μουσουλμανικές περιοχές, κυρίως τον Βόρειο Καύκασο. Ο ίδιος ο Putin προειδοποίησε για τον κίνδυνο των εξτρεμιστικών οργανώσεων ήδη από το 2011, ενώ η ρωσική κυβέρνηση ανέφερε επανειλημμένα την παρουσία χιλιάδων ξένων μαχητών ρωσικής υπηκοότητας (κυρίως από Τσετσενία, Νταγκεστάν και Ινγκουσετία) στις τάξεις του ISIS στη Συρία. Η προοπτική επιστροφής αυτών των μαχητών στη Ρωσία αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα που διαμόρφωσε την πολιτική της Μόσχας ως εχθρική προς κάθε μορφή ισλαμιστικής αντιπολίτευσης στη Συρία (Suchkov, 2015, Nikitin, 2014, Malashenko, 2013).

Το 2015, η Ρωσία έκανε ένα αποφασιστικό βήμα: προχώρησε σε άμεση στρατιωτική επέμβαση υπέρ του καθεστώτος Assad, υπό το πρόσχημα της καταπολέμησης της DAESH. Ωστόσο, οι ρωσικές αεροπορικές επιθέσεις στόχευαν όχι μόνο την DAESH, αλλά και οργανώσεις της αντιπολίτευσης –ακόμα και εκείνες που είχαν τη στήριξη δυτικών χωρών– γεγονός που προκάλεσε διεθνείς αντιδράσεις. Η Ρωσία δέχθηκε έντονη κριτική από χώρες όπως οι ΗΠΑ, η Τουρκία, η Γαλλία και η Γερμανία, οι οποίες την κάλεσαν να σταματήσει τις επιθέσεις σε πολιτικούς στόχους και ομάδες της αντιπολίτευσης (Vysotsky, 2014).

Παρόλα αυτά, η ρωσική πολιτική διατήρησε και μια διπλωματική διάσταση. Η Μόσχα φιλοξένησε αντιπροσωπείες της συριακής αντιπολίτευσης και συμμετείχε στις ειρηνευτικές συνομιλίες (Γενεύη, Μόσχα), δίνοντας το μήνυμα ότι δεν είναι αμετάκλητα δεσμευμένη στο

πρόσωπο του Assad. Όπως δήλωσε και ο Medvedev, αν ο Assad δεν μεταρρυθμιστεί, ίσως χρειαστεί να αποχωρήσει. Η Ρωσία εμφανίστηκε πρόθυμη να συνεργαστεί με νέες κυβερνήσεις, εφόσον αυτές δεν επιβληθούν από εξωτερικές παρεμβάσεις.

Η ρωσική στάση απέναντι στη συριακή επανάσταση, σε τελική ανάλυση, καταδεικνύει την προτεραιότητα της σταθερότητας και των κρατικών θεσμών έναντι της δημοκρατικής αλλαγής. Η Μόσχα προτιμά να στηρίζει υφιστάμενα καθεστώτα αντί να διακινδυνεύσει χάος και αποσταθεροποίηση, όπως θεωρεί ότι συνέβη σε άλλες περιπτώσεις της Αραβικής Άνοιξης. Η πολιτική της χαρακτηρίζεται από ρεαλισμό, στατικότητα και επιλεκτική εμπλοκή, αποφεύγοντας να παίξει ενεργό ρόλο στην αναδιαμόρφωση της Μέσης Ανατολής, αλλά χωρίς να αποκλείει ευκαιρίες για διατήρηση ή και επέκταση της επιρροής της.

Συνοψίζοντας, η Ρωσία υπήρξε ο πιο σταθερός και συνεπής υποστηρικτής του καθεστώτος Assad κατά τη διάρκεια της συριακής κρίσης. Η πολιτική της καθοδηγήθηκε από γεωστρατηγικά συμφέροντα, τον φόβο του ισλαμικού εξτρεμισμού, την επιθυμία για ένα πολυπολικό διεθνές σύστημα και την απόρριψη του μοντέλου δυτικής στρατιωτικής επέμβασης. Παράλληλα, η Ρωσία επεδίωξε να κρατήσει ανοιχτούς διαύλους επικοινωνίας με όλους τους παράγοντες της συριακής σύγκρουσης, διατηρώντας ένα περιθώριο ελιγμών για το ενδεχόμενο πολιτικής μετάβασης στο μέλλον.

Υεμένη

Κατά τη διάρκεια της Αραβικής Άνοιξης, η Ρωσία υιοθέτησε μια επιφυλακτική και ουδέτερη στάση απέναντι στις εξελίξεις στην Υεμένη, ακολουθώντας σε γενικές γραμμές τη γραμμή της μη εμπλοκής που χαρακτήρισε συνολικά την προσέγγισή της προς τις εξεγέρσεις στον αραβικό κόσμο. Αν και η Μόσχα διατηρούσε διπλωματικές σχέσεις με το καθεστώς του προέδρου Ali Abdullah Saleh, απέφυγε να λάβει ξεκάθαρη θέση υπέρ είτε του καθεστώτος είτε των αντικυβερνητικών διαδηλωτών.

Στο πρώτο στάδιο των αναταραχών, η Ρωσία διατήρησε χαμηλό προφίλ, καλώντας τα εμπλεκόμενα μέρη να καταλήξουν σε μια εσωτερική λύση μέσω διαλόγου. Ο τότε Υπουργός Εξωτερικών Sergey Lavrov, τον Απρίλιο του 2011, περιορίστηκε σε δηλώσεις που ενθάρρυναν την ειρηνική διευθέτηση της κρίσης, χωρίς να υποδείξει πολιτική προτίμηση ή να ασκήσει δημόσια πίεση στον Saleh (Malashenko, 2013). Ωστόσο, με την κλιμάκωση της κρίσης και την όξυνση της βίας στη χώρα, η Μόσχα άρχισε να ευθυγραμμίζεται περισσότερο με τη στάση της Δύσης. Τον Ιούνιο του 2011, υποστήριξε την πρόταση του Συμβουλίου Συνεργασίας του Κόλπου,

η οποία προέβλεπε την παραίτηση του Saleh με αντάλλαγμα την παροχή ασυλίας (Suchkov, 2015, Nikitin, 2014).

Παρότι η Ρωσία υιοθέτησε αυτή τη θέση, αρνήθηκε να εμπλακεί άμεσα ή στρατιωτικά στην εσωτερική σύγκρουση. Η Μόσχα επέλεξε να στηρίζει τις διπλωματικές πρωτοβουλίες της Σαουδικής Αραβίας και άλλων περιφερειακών δρώντων, διατηρώντας τον ρόλο του εξωτερικού παρατηρητή. Αξιοσημείωτο είναι ότι η ρωσική προσέγγιση δεν παρουσίασε ουσιαστικές αποκλίσεις από εκείνη των δυτικών δυνάμεων, γεγονός που καταδεικνύει τη βούληση της Ρωσίας να αποφύγει τη σύγκρουση συμφερόντων ή την αντιπαράθεση σε ένα τόσο ασταθές περιφερειακό περιβάλλον.

Σε επίπεδο ρητορικής και στρατηγικής, η Ρωσία διατήρησε τη θέση της υπέρ της αρχής της κρατικής κυριαρχίας και της μη επέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις των κρατών. Η ουδετερότητα της στάσης της υποδηλώνει την επιθυμία της να προστατεύσει τα ευρύτερα γεωπολιτικά της συμφέροντα χωρίς να διακινδυνεύσει τη μελλοντική της επιρροή στη χώρα, ανεξαρτήτως του πολιτικού αποτελέσματος της κρίσης.

Συνολικά, η ρωσική στάση στην Υεμένη κατά την Αραβική Άνοιξη μπορεί να χαρακτηριστεί ως συνεπής με τη γενικότερη πολιτική της έναντι των αραβικών εξεγέρσεων: παθητική, επιφυλακτική και βασισμένη στην αρχή της μη ανάμιξης, χωρίς ωστόσο να αγνοεί εντελώς τις διεθνείς εξελίξεις και την ανάγκη για σταθερότητα στην περιοχή.

Μπαχρέιν

Στην περίπτωση του Μπαχρέιν, οι διαδηλώσεις της σιιτικής πλειοψηφίας εναντίον της σουνιτικής μειονοτικής κυβέρνησης και της βασιλικής οικογένειας, έθεσαν κρίσιμα διλήμματα για τις μεγάλες δυνάμεις. Το συγκεκριμένο κράτος, λόγω της γεωπολιτικής του θέσης στον Περσικό Κόλπο, της εγγύτητάς του με τη Σαουδική Αραβία και του ενεργειακού του αποθέματος, απέκτησε ιδιαίτερη σημασία για τη διατήρηση της περιφερειακής σταθερότητας.

Η Ρωσία, σε αντίθεση με τη στάση της σε άλλες χώρες της Αραβικής Άνοιξης, όπως η Συρία ή η Λιβύη, επέλεξε να κρατήσει ένα χαμηλό προφίλ απέναντι στα γεγονότα στο Μπαχρέιν. Οι διαμαρτυρίες που εκδηλώθηκαν το 2011 καταπνίγηκαν από τις δυνάμεις ασφαλείας του Μπαχρέιν, με την υποστήριξη στρατευμάτων της Σαουδικής Αραβίας και των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων (Malashenko, 2013). Το ρωσικό Υπουργείο Εξωτερικών περιορίστηκε σε δηλώσεις περί «εσωτερικού ζητήματος» που έπρεπε να επιλυθεί μέσω διαλόγου, χωρίς ωστόσο να εκφράσει αντίθεση στα στρατιωτικά μέτρα και τη βίαιη καταστολή των διαδηλώσεων (Nikitina, 2014).

Η στάση αυτή μπορεί να ερμηνευτεί ως απόρροια του ρεαλισμού που διακρίνει τη ρωσική εξωτερική πολιτική. Η Μόσχα αναγνώριζε ότι η ανατροπή της μοναρχίας του Μπαχρέιν θα μπορούσε να προκαλέσει ευρύτερη αστάθεια στον Περσικό Κόλπο, απειλώντας τη Σαουδική Αραβία και τις λοιπές μοναρχίες, με άμεσες συνέπειες στις διεθνείς αγορές ενέργειας (Vysotsky, 2014). Ως εκ τούτου, η Ρωσία προτίμησε να αποφύγει την ανοιχτή παρέμβαση ή την καταδίκη, προτάσσοντας τη διατήρηση των διπλωματικών της σχέσεων στην περιοχή. Ενδεικτικό είναι ότι, μόλις λίγους μήνες μετά την καταστολή των διαδηλώσεων, τον Ιούνιο του 2011, ο Υπουργός Πολιτισμού του Μπαχρέιν επισκέφθηκε τη Μόσχα, όπου υπεγράφη συμφωνία συνεργασίας στον τομέα των θεατρικών τεχνών, επιβεβαιώνοντας την ομαλότητα των διμερών σχέσεων.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η ρωσική στάση δεν διέφερε σημαντικά από εκείνη των δυτικών δυνάμεων. Παρά τις διακηρύξεις περί δημοκρατίας και ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ούτε οι Ηνωμένες Πολιτείες ούτε οι μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες επέλεξαν να παρέμβουν καθοριστικά ή να ασκήσουν ουσιαστική πίεση προς την κυβέρνηση του Μπαχρέιν. Η γεωπολιτική σημασία του κράτους αυτού, σε συνδυασμό με τον ρόλο του ως συμμάχου της Δύσης και ως έδρας του 5ου Στόλου των ΗΠΑ, οδήγησε στη συγκράτηση οποιασδήποτε δημόσιας κριτικής ή διπλωματικής ενέργειας που θα μπορούσε να αποσταθεροποιήσει το καθεστώς.

Η περίπτωση του Μπαχρέιν προσφέρει πολύτιμα διδάγματα για την κατανόηση των διεθνών σχέσεων. Η Ρωσία δεν λειτουργεί πάντοτε ως ανταγωνιστής της Δύσης· σε ζητήματα όπου συγκλίνουν τα στρατηγικά συμφέροντα, όπως η διατήρηση της περιφερειακής σταθερότητας στον Περσικό Κόλπο, παρατηρείται συχνά μια έμμεση, αν και σιωπηρή, σύμπλευση. Επιπλέον, αναδεικνύεται η ευελιξία της αρχής της μη παρέμβασης, η οποία, αν και αποτελεί σταθερό δόγμα της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, προσαρμόζεται ανάλογα με τις περιστάσεις και τις προτεραιότητες της Μόσχας.

Κεφάλαιο 4

Σύγκριση και Ανάλυση των Δύο Πολιτικών Προσεγγίσεων

Η Αραβική Άνοιξη αποτέλεσε ένα καίριο σημείο τομής στη σύγχρονη ιστορία της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής. Οι εξεγέρσεις αυτές δεν είχαν μόνο τοπική και περιφερειακή σημασία, αλλά πυροδότησαν και μια παγκόσμια αναδιάταξη ισχύος. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι δύο βασικές παγκόσμιες δυνάμεις – οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και η Ρωσική Ομοσπονδία – υιοθέτησαν εκ διαμέτρου αντίθετες πολιτικές, οι οποίες αντικατοπτρίζουν τις διαφορετικές τους στρατηγικές κουλτούρες, τα ιστορικά τους συμφέροντα στην περιοχή και τη γεωπολιτική τους αντίληψη. Σε αυτό το κεφάλαιο θα επιχειρηθεί μια αναλυτική σύγκριση των στάσεων αυτών, με στόχο την κατανόηση των βαθύτερων αιτίων που τις υπαγόρευσαν, των στρατηγικών τους επιλογών και των συνεπειών που αυτές είχαν τόσο σε διμερές όσο και σε διεθνές επίπεδο.

Θεωρητικό και στρατηγικό πλαίσιο εξωτερικής πολιτικής ΗΠΑ και Ρωσίας

Η σύγκριση των πολιτικών προσεγγίσεων των Ηνωμένων Πολιτειών και της Ρωσίας κατά την Αραβική Άνοιξη απαιτεί την εξέταση των βασικών αρχών που διέπουν την εξωτερική τους πολιτική. Οι Ηνωμένες Πολιτείες, ιστορικά, τείνουν να υιοθετούν μια διττή στρατηγική, που συνδυάζει τον ρεαλισμό με τον ιδεαλισμό. Από τη μία πλευρά, επιδιώκουν την εξυπηρέτηση των εθνικών τους συμφερόντων, κυρίως σε σχέση με την ασφάλεια, την ενέργεια και τη στρατηγική επιρροή· από την άλλη, προβάλλουν τις φιλελεύθερες δημοκρατικές αξίες, όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, η ελευθερία και ο εκδημοκρατισμός.

Αντίθετα, η Ρωσική Ομοσπονδία, ιδίως κατά την περίοδο της ηγεσίας του Βλαντίμιρ Πούτιν, υιοθέτησε μια εξωτερική πολιτική που βασίζεται περισσότερο στην έννοια της κυριαρχίας, της μη επέμβασης και της διατήρησης του status quo. Η Ρωσία προσλαμβάνει τις επαναστάσεις – και ιδιαίτερα εκείνες που εκλαμβάνονται ως υποκινούμενες από τη Δύση – ως απειλές για τη διεθνή σταθερότητα και την κρατική κυριαρχία. Υπό αυτό το πρίσμα, η Μόσχα τείνει να προσεγγίζει τις εσωτερικές αναταραχές τρίτων χωρών όχι ως ενδείξεις αυθόρμητης λαϊκής βούλησης, αλλά ως εν δυνάμει εργαλεία γεωπολιτικής πίεσης από τις ΗΠΑ και τους συμμάχους τους.

Αυτή η θεμελιώδης διαφοροποίηση αντανακλάται σε όλες τις κρίσιμες αποφάσεις που ελήφθησαν από τις δύο χώρες κατά την εξέλιξη της Αραβικής Άνοιξης. Ενώ οι Ηνωμένες Πολιτείες αντιμετώπιζαν κάθε νέα κρίση ως ευκαιρία προώθησης μεταρρυθμίσεων και ενίσχυσης

της φιλελεύθερης δημοκρατίας, η Ρωσία επιδίωκε τη διατήρηση της υφιστάμενης τάξης πραγμάτων, ακόμα και μέσω της στήριξης αυταρχικών καθεστώτων, εφόσον αυτά εξασφάλιζαν την περιφερειακή σταθερότητα και ήταν πρόθυμα να διατηρήσουν φιλικές σχέσεις με τη Μόσχα.

Στο θεωρητικό επίπεδο, η αμερικανική προσέγγιση εδράζεται στην παράδοση του φιλελευθερισμού και της νεοφιλελεύθερης θεσμιστικής θεωρίας, που δίνει έμφαση στους διεθνείς οργανισμούς, τα ανθρώπινα δικαιώματα και την «ήπια ισχύ». Η ρωσική προσέγγιση, αντιθέτως, κινείται περισσότερο προς τον ρεαλισμό και τον νεοευρασιανισμό, υποστηρίζοντας την πολυπολικότητα και την ανάγκη αναχαίτισης της δυτικής επιρροής.

Αυτές οι στρατηγικές διαφορές, βαθιά ριζωμένες στο ιστορικό και γεωπολιτικό υπόβαθρο κάθε δύναμης, αποτελούν το υπόβαθρο πάνω στο οποίο εξελίχθηκαν οι πολιτικές αντιδράσεις τους στα γεγονότα της Αραβικής Άνοιξης. Η μελέτη τους αποκαλύπτει όχι μόνο τη διπλωματική και στρατηγική διαφοροποίηση, αλλά και τις εννοιολογικές αποκλίσεις ως προς το τι συνιστά «σταθερότητα», «νομιμότητα» και «δικαιοσύνη» στο διεθνές σύστημα.

Συγκριτική ανάλυση επιλεγμένων χωρών

Η ανάλυση των επιμέρους περιπτώσεων της Αραβικής Άνοιξης αποκαλύπτει, με συγκεκριμένους όρους, τις εκ διαμέτρου αντίθετες στάσεις που υιοθέτησαν οι ΗΠΑ και η Ρωσία. Η διαφοροποίηση αυτή εκδηλώθηκε όχι μόνο στη ρητορική των δύο χωρών, αλλά κυρίως στο είδος, την ένταση και την κατεύθυνση της εμπλοκής τους. Η παρακάτω επισκόπηση βασίζεται στις περιπτώσεις της Τυνησίας, της Αιγύπτου, της Λιβύης, της Υεμένης, του Μπαχρέιν και, κυρίως, της Συρίας, όπου οι αντιθέσεις μεταξύ των δύο μεγάλων δυνάμεων υπήρξαν πιο ορατές και ενίοτε ανταγωνιστικές.

Τυνησία

Η περίπτωση της Τυνησίας αποτελεί ένα από τα λιγότερο πολωμένα παραδείγματα, αλλά δεν παύει να καταδεικνύει την ασυμμετρία στην αντίδραση των δύο δυνάμεων. Οι Ηνωμένες Πολιτείες, αν και αρχικά τήρησαν στάση επιφυλακτικότητας λόγω της παραδοσιακής τους συνεργασίας με τον πρόεδρο Ben Ali, σύντομα προσαρμόστηκαν στη νέα πραγματικότητα, αναγνωρίζοντας τις δημοκρατικές αξιώσεις των διαδηλωτών και ενισχύοντας τη μετάβαση σε μια πιο ανοιχτή πολιτική τάξη. Η διπλωματική τους ρητορική στράφηκε υπέρ των ανθρώπινων δικαιωμάτων, ενώ προσέφεραν υποστήριξη σε θεσμικές μεταρρυθμίσεις.

Αντιθέτως, η Ρωσία διατήρησε σχεδόν πλήρη ουδετερότητα απέναντι στα γεγονότα της Τυνησίας. Η Μόσχα απέφυγε να εμπλακεί ή να τοποθετηθεί ρητά είτε υπέρ του καθεστώτος είτε υπέρ των διαδηλωτών. Αυτή η στάση αντανακλά τη βαθιά ρωσική επιφυλακτικότητα απέναντι σε φαινόμενα ανατροπής καθεστώτων μέσω λαϊκής κινητοποίησης, ιδίως όταν αυτά δεν προκύπτουν από οργανωμένες και συντεταγμένες διαδικασίες. Η Ρωσία φάνηκε να αντιλαμβάνεται την επανάσταση στην Τυνησία ως ένα «τοπικό» ζήτημα, δίχως σημαντική επίδραση στα δικά της στρατηγικά συμφέροντα.

Η αντίθεση στις προσεγγίσεις είναι χαρακτηριστική: οι ΗΠΑ επεδίωξαν να κεφαλαιοποιήσουν τη δυναμική της δημοκρατικής μετάβασης, ενσωματώνοντάς την στη φιλελεύθερη ατζέντα τους, ενώ η Ρωσία ερμήνευσε τα γεγονότα μέσω του πρίσματος της μη ανάμειξης και της διατήρησης της διεθνούς ισορροπίας ισχύος. Επομένως, ακόμη και στην Τυνησία, όπου απουσίαζαν έντονα γεωπολιτικά διακυβεύματα, καθίσταται σαφής η θεμελιώδης διαφοροποίηση των δύο δυνάμεων ως προς το πώς αντιλαμβάνονται τις πολιτικές μεταβολές στον αραβικό κόσμο.

Αίγυπτος

Η Αίγυπτος αποτέλεσε πεδίο έντονης αντίθεσης μεταξύ των προσεγγίσεων των Ηνωμένων Πολιτειών και της Ρωσίας, τόσο σε ρητορικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο. Η Ουάσινγκτον, μολονότι αρχικά επιχείρησε να στηρίξει το καθεστώς Mubarak με εκκλήσεις για μεταρρυθμίσεις, άλλαξε στάση μόλις διαφάνηκε η ανατροπή του καθεστώτος ως αναπόφευκτη. Στη συνέχεια, υιοθέτησε μια στρατηγική διαχείρισης της μετάβασης, επενδύοντας στη στήριξη του Ανώτατου Συμβουλίου των Ενόπλων Δυνάμεων και στηρίζοντας το νέο πολιτικό τοπίο που ανέκυψε, περιλαμβανομένης της ανόδου της Μουσουλμανικής Αδελφότητας. Η αμερικανική πολιτική στην Αίγυπτο αντικατοπτρίζει την προθυμία των ΗΠΑ να συνεργαστούν με όποια δύναμη διασφαλίζει τη συνέχεια των στρατηγικών τους συμφερόντων στην περιοχή, ιδιαίτερα σε σχέση με την ασφάλεια του Ισραήλ και τη διώρυγα του Σουέζ.

Η Ρωσία, από την άλλη πλευρά, αντιμετώπισε με σκεπτικισμό τις εξελίξεις στην Αίγυπτο, θεωρώντας την απομάκρυνση του Μουμπάρακ ως προϊόν ξένων παρεμβάσεων και επικίνδυνο προηγούμενο για την περιφερειακή σταθερότητα. Η Μόσχα κατέκρινε ανοιχτά την υποστήριξη των ΗΠΑ προς το νέο καθεστώς και ιδιαίτερα προς ισλαμιστικά κόμματα, όπως η Μουσουλμανική Αδελφότητα, τα οποία θεώρησε απειλητικά για τη δική της εσωτερική και περιφερειακή ασφάλεια. Η ρωσική πολιτική επέμεινε στη σημασία της «μη επέμβασης» και της διατήρησης της

υφιστάμενης πολιτικής τάξης, ακόμα και αν αυτή ήταν αυταρχική, θεωρώντας την λιγότερο επικίνδυνη από μια ασταθή και θρησκευτικά φανατική εναλλακτική.

Η περίπτωση της Αιγύπτου καταδεικνύει με ευκρίνεια την ιδεολογική και γεωπολιτική διάσταση της αντιπαράθεσης ΗΠΑ–Ρωσίας. Ενώ οι ΗΠΑ προσπάθησαν να ελέγξουν τη μετάβαση προωθώντας έναν ελεγχόμενο εκδημοκρατισμό που εξυπηρετούσε τα στρατηγικά τους συμφέροντα, η Ρωσία θεώρησε οποιαδήποτε ανατροπή καθεστώτος ως αποσταθεροποιητική ενέργεια, απορρίπτοντας εξ ορισμού τις «λαϊκές επαναστάσεις» ως δυτικά υποκινούμενες.

Λιβύη

Η Λιβύη συνιστά ίσως την πλέον χαρακτηριστική περίπτωση όπου οι αποκλίνουσες στάσεις Ηνωμένων Πολιτειών και Ρωσίας κατέληξαν σε άμεση αντιπαράθεση στο πεδίο της διεθνούς διπλωματίας και της στρατιωτικής δράσης. Οι ΗΠΑ, αξιοποιώντας το ψήφισμα 1973 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, το οποίο επέτρεψε τη λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων – περιλαμβανομένης της στρατιωτικής επέμβασης – για την προστασία των αμάχων στη Λιβύη, ηγήθηκαν στρατιωτικής επέμβασης υπό το ΝΑΤΟ με επίκληση την προστασία των αμάχων από την καταστολή του καθεστώτος Gaddafi. Πέρα από την ανθρωπιστική ρητορική, η αμερικανική πολιτική είχε σαφές στρατηγικό υπόβαθρο: την απομάκρυνση ενός ηγέτη που είχε περιέλθει σε δυσμένεια, την ανάκτηση ερεισμάτων στη βόρεια Αφρική και τον έλεγχο των ενεργειακών ροών και των θαλάσσιων οδών.

Η ρωσική αντίδραση υπήρξε έντονα επικριτική, τόσο απέναντι στην απόφαση του ΟΗΕ όσο και απέναντι στον τρόπο με τον οποίο εφαρμόστηκε το ψήφισμα. Η Μόσχα, αν και απείχε από την ψηφοφορία και δεν άσκησε βέτο, εξέφρασε στη συνέχεια την αποδοκιμασία της για την υπέρβαση της εντολής του Συμβουλίου Ασφαλείας. Κατηγόρησε τη Δύση – και ιδίως τις ΗΠΑ – ότι μετέτρεψαν μια επιχείρηση "προστασίας πολιτών" σε επιχείρηση αλλαγής καθεστώτος. Η Ρωσία υποστήριξε ότι η ανατροπή του Gaddafi υπονόμευσε τη σταθερότητα της Λιβύης και άνοιξε τον δρόμο σε μακροχρόνιο εμφύλιο, ενίσχυση εξτρεμιστικών ομάδων και διασπορά όπλων σε όλη την περιοχή του Σαχέλ.

Η περίπτωση της Λιβύης αναδεικνύει την πλήρη αντίθεση ανάμεσα σε μια επιθετική στρατηγική παρέμβασης (ΗΠΑ) και μια πολιτική υπεράσπισης της κρατικής κυριαρχίας (Ρωσία). Η αμερικανική πλευρά θεώρησε την επέμβαση ως αναγκαίο βήμα για την προώθηση της δημοκρατίας και την αποφυγή γενοκτονίας, ενώ η ρωσική πλευρά ερμήνευσε την ίδια ενέργεια ως παράνομη και επιζήμια για το διεθνές δίκαιο. Η διαφορετική ανάγνωση του τι συνιστά «νόμιμη

παρέμβαση» και ποιοι είναι οι θεμιτοί στόχοι της εξωτερικής πολιτικής, βρίσκεται στον πυρήνα αυτής της σύγκρουσης.

Επιπλέον, η Λιβύη αποκάλυψε τα όρια της πολυμερούς συνεργασίας στο Συμβούλιο Ασφαλείας, αφού η μεταγενέστερη ενόχληση της Ρωσίας από την πορεία των γεγονότων ενίσχυσε την τάση της να μπλοκάρει παρόμοια ψηφίσματα στο μέλλον – γεγονός που θα καταστεί εμφανές στην περίπτωση της Συρίας. Έτσι, η λιβυκή κρίση συνέβαλε στην περαιτέρω πόλωση των διεθνών σχέσεων, εγκαινιάζοντας μια περίοδο ψυχροπολεμικής διπλωματίας μεταξύ Δύσης και Ρωσίας.

Υεμένη

Η περίπτωση της Υεμένης προσφέρει ένα διαφορετικό πλαίσιο σύγκρισης των στάσεων Ηνωμένων Πολιτειών και Ρωσίας, όπου η έμφαση μετατοπίζεται από την άμεση στρατιωτική παρέμβαση σε ζητήματα ασφάλειας, ελέγχου τρομοκρατικών δικτύων και περιφερειακής σταθερότητας. Οι ΗΠΑ, εστιάζοντας κυρίως στον αγώνα κατά της Αλ Κάιντα στην Αραβική Χερσόνησο, επέλεξαν μια στρατηγική συνεργασίας με τον επί δεκαετίες ηγέτη Ali Abdullah Saleh, ακόμα και όταν αυτός αντιμετώπιζε μαζικές λαϊκές διαδηλώσεις. Η στάση της Ουάσινγκτον χαρακτηρίστηκε από δισταγμό να καταδικάσει ανοιχτά τις πρακτικές καταστολής, ενώ προώθησε μια «ελεγχόμενη μετάβαση» που διασφάλιζε τη συνέχιση της συνεργασίας στον τομέα της ασφάλειας μέσω της διαδοχής του Saleh από τον αντιπρόεδρο Hadi.

Η Ρωσία, αντιθέτως, διατήρησε χαμηλό προφίλ, χωρίς άμεση εμπλοκή ή ρητή στήριξη προς κάποια από τις αντιμαχόμενες πλευρές. Η στάση της αντανάκλα την προσήλωσή της στην αρχή της μη επέμβασης και την αποφυγή ανάμειξης σε εσωτερικές υποθέσεις κρατών, ιδίως όταν δεν τίθενται άμεσα σε κίνδυνο ζωικά της συμφέροντα. Η Μόσχα παρακολούθησε τις εξελίξεις με σχετική αποστασιοποίηση, περιοριζόμενη σε γενικές εκκλήσεις για ειρηνική επίλυση και διατήρηση της σταθερότητας στην περιοχή.

Η αντίθεση είναι και εδώ εμφανής: οι Ηνωμένες Πολιτείες υιοθέτησαν έναν πραγματιστικό ρεαλισμό, όπου η διατήρηση ενός φιλοδυτικού πλαισίου ασφαλείας υπερίσχυσε της υποστήριξης προς τη δημοκρατική αλλαγή· η Ρωσία, από την άλλη, προέκρινε τη στρατηγική αδράνεια ως μέσο διαφύλαξης της ουδετερότητάς της και της αποφυγής διεθνούς ανάμειξης. Η Υεμένη κατέδειξε τη διάσταση προτεραιοτήτων: για τις ΗΠΑ, το κρίσιμο διακύβευμα ήταν η καταπολέμηση της τρομοκρατίας, ενώ για τη Ρωσία ήταν η αποφυγή εμπλοκής σε έναν ασύμμετρο και γεωπολιτικά ασταθή χώρο.

Μπαχρέιν

Η κρίση στο Μπαχρέιν, μολονότι λιγότερο προβεβλημένη διεθνώς σε σχέση με άλλες εξεγέρσεις της Αραβικής Άνοιξης, ανέδειξε εκ νέου τις διαφορετικές ιεραρχήσεις και πολιτικές επιλογές των Ηνωμένων Πολιτειών και της Ρωσίας. Το Μπαχρέιν, σημαντική ναυτική βάση των ΗΠΑ και κεντρικός σύμμαχος στο Συμβούλιο Συνεργασίας του Κόλπου, αντιμετώπισε το 2011 ένα ισχυρό κύμα διαδηλώσεων, κυρίως από τη σιιτική πλειοψηφία του πληθυσμού, που απαιτούσε μεταρρυθμίσεις και τερματισμό των διακρίσεων από το σουνιτικό βασιλικό καθεστώς.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες βρέθηκαν σε δύσκολη θέση, επιλέγοντας τελικά μια στάση μετριοπαθούς ουδετερότητας. Αν και εξέφρασαν ανησυχία για τη χρήση βίας κατά των διαδηλωτών και κάλεσαν σε διάλογο, δεν καταδίκασαν ανοιχτά την καταστολή ούτε άσκησαν σοβαρή πίεση προς την κυβέρνηση του Μπαχρέιν ή προς τη Σαουδική Αραβία, η οποία παρενέβη στρατιωτικά για τη στήριξη του καθεστώτος. Η στάση αυτή υπαγορεύτηκε από την ανάγκη διατήρησης της στρατηγικής σταθερότητας στον Περσικό Κόλπο, την προστασία των στρατιωτικών υποδομών και την αποφυγή διάρρηξης των σχέσεων με τους Σουνίτες συμμάχους.

Αντιθέτως, η Ρωσία επέλεξε μια στάση σχετικής αποστασιοποίησης, χωρίς ουσιαστική τοποθέτηση επί της ουσίας των γεγονότων. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι η Μόσχα επικαλέστηκε την υπόθεση του Μπαχρέιν σε μεταγενέστερες ρητορικές της, προκειμένου να καταγγείλει τη «δυτική υποκρισία», τονίζοντας ότι οι ΗΠΑ και οι σύμμαχοί τους αγνοούν τις καταπατήσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων όταν πρόκειται για συμμάχους τους. Αυτή η επιλεκτική αξιοποίηση της περίπτωσης του Μπαχρέιν λειτούργησε ως μέσο αντιπαράθεσης με τις ΗΠΑ στο πεδίο της διεθνούς ηθικής νομιμοποίησης.

Η περίπτωση του Μπαχρέιν αποτυπώνει με σαφήνεια τη λειτουργία του στρατηγικού κυνισμού στις εξωτερικές πολιτικές των δύο δυνάμεων: οι ΗΠΑ προτίμησαν τη διατήρηση της συμμαχικής συνοχής έναντι της υπεράσπισης των δημοκρατικών αξιών· η Ρωσία, χωρίς ενεργό ανάμειξη, εκμεταλλεύτηκε τη στάση των ΗΠΑ για να ενισχύσει το αφήγημά της περί δυτικών δύο μέτρων και δύο σταθμών. Η συγκριτική αυτή διάσταση ενισχύει την εικόνα δύο δυνάμεων που, αν και επικαλούνται ηθικές αρχές, δρουν κυρίως βάσει στρατηγικών υπολογισμών.

Συρία

Η περίπτωση της Συρίας αποτελεί το πιο σύνθετο, παρατεταμένο και πολυεπίπεδο παράδειγμα σύγκρουσης στρατηγικών συμφερόντων μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Ρωσίας κατά τη διάρκεια της Αραβικής Άνοιξης. Εδώ, οι διαφορές των δύο δυνάμεων δεν περιορίστηκαν σε

διπλωματικές δηλώσεις ή ρητορικές τοποθετήσεις, αλλά εκφράστηκαν με άμεση στρατιωτική, πολιτική και οικονομική εμπλοκή, μετατρέποντας την κρίση σε γεωπολιτικό πεδίο αντιπαράθεσης.

Οι ΗΠΑ υιοθέτησαν εξ αρχής μια στάση επικριτική προς το καθεστώς Assad, κατηγορώντας το για μαζικές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, χρήση χημικών όπλων και εγκλήματα πολέμου. Παρά την αρχική διστακτικότητα για άμεση στρατιωτική επέμβαση, υποστήριξαν διπλωματικά και υλικοτεχνικά ομάδες της συριακής αντιπολίτευσης και κάλεσαν σε αποχώρηση του Assad από την εξουσία. Η στάση των ΗΠΑ ήταν αποτέλεσμα ενός συνδυασμού ρητορικού ιδεαλισμού και στρατηγικού υπολογισμού, καθώς η αποδυνάμωση του συριακού καθεστώτος θεωρήθηκε ότι θα περιόριζε την ιρανική επιρροή στην περιοχή και θα εξυπηρετούσε τα συμφέροντα των περιφερειακών συμμάχων των ΗΠΑ, ιδίως του Ισραήλ και της Σαουδικής Αραβίας.

Η Ρωσία, αντίθετα, στήριξε εξ αρχής απερίφραστα τον Bashar al-Assad, θεωρώντας τον νόμιμο ηγέτη μιας κυρίαρχης χώρας. Η Μόσχα απέκρουσε κάθε πρωτοβουλία διεθνούς επέμβασης χωρίς τη συγκατάθεση της Δαμασκού και μπλόκαρε επανειλημμένα αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ που θα επέτρεπαν κυρώσεις ή στρατιωτικές ενέργειες κατά του καθεστώτος. Η στρατιωτική παρέμβαση της Ρωσίας από το 2015 και έπειτα, με αποστολή αεροπορικών δυνάμεων και στρατιωτικών συμβούλων, αποτέλεσε τομή στην πολιτική της και σηματοδότησε την ανάδειξή της σε αποφασιστικό παράγοντα στη συριακή σύγκρουση.

Η πλήρης αντίθεση στάσεων μεταξύ ΗΠΑ και Ρωσίας στη Συρία αντανakλά βαθύτερες στρατηγικές διαφοροποιήσεις. Οι ΗΠΑ επιδίωκαν την αλλαγή καθεστώτος, προτάσσοντας την ηθική υποχρέωση προστασίας των αμάχων και την αποκατάσταση της διεθνούς νομιμότητας. Η Ρωσία, αντιθέτως, έδωσε έμφαση στην αρχή της κρατικής κυριαρχίας, στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας και στην ανάγκη αποτροπής των δυτικών παρεμβάσεων τύπου Λιβύης, τις οποίες θεωρεί απειλή για τη διεθνή τάξη πραγμάτων.

Η Συρία αναδείχθηκε έτσι σε πεδίο άμεσου ανταγωνισμού. Οι ΗΠΑ συνεργάστηκαν με τοπικούς Κούρδους συμμάχους κατά του Ισλαμικού Κράτους, ενώ η Ρωσία υποστήριξε ενεργά τις επιχειρήσεις του καθεστώτος για την ανακατάληψη εδαφών. Οι δύο στρατηγικές όχι μόνο απέκλιναν, αλλά συχνά τέμνονταν στο πεδίο, εγείροντας κινδύνους ανοιχτής σύγκρουσης.

Η συριακή κρίση είναι αποκαλυπτική του τρόπου με τον οποίο οι ΗΠΑ και η Ρωσία προσεγγίζουν τις διεθνείς κρίσεις: οι πρώτες μέσα από το πρίσμα της ηγεμονικής παρέμβασης υπέρ των «ανθρωπιστικών αξιών» και της εξυπηρέτησης στρατηγικών συμφερόντων· η δεύτερη με στόχο τη διατήρηση ενός πολυπολικού κόσμου και την αποτροπή της μονομερούς δράσης της

Δύσης. Συνεπώς, η Συρία συνιστά το αποκορύφωμα της διεθνούς αντίθεσης μεταξύ Ουάσινγκτον και Μόσχας στα πλαίσια της Αραβικής Άνοιξης.

Συμπεράσματα

Η συγκριτική ανάλυση της στάσης των Ηνωμένων Πολιτειών και της Ρωσικής Ομοσπονδίας απέναντι στην Αραβική Άνοιξη καταδεικνύει τη βαθιά και συστημική διαφοροποίηση των δύο δυνάμεων ως προς τη στρατηγική τους σκέψη, τις ιδεολογικές τους αφετηρίες και τα εργαλεία εξωτερικής πολιτικής που επιστρατεύουν. Από την Τυνησία έως τη Συρία, οι ΗΠΑ προώθησαν έναν συνδυασμό ιδεαλιστικής ρητορικής περί δημοκρατίας και ανθρωπίνων δικαιωμάτων με ρεαλιστικές επιδιώξεις γεωπολιτικής επιρροής. Η Ρωσία, αντιθέτως, υπερασπίστηκε την έννοια της κρατικής κυριαρχίας και της μη επέμβασης, προτάσσοντας την αναγκαιότητα της σταθερότητας και καταγγέλλοντας τη δυτική παρέμβαση ως μονομερή και υποκριτική.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες, στηριζόμενες στο δόγμα της «υπευθυνότητας για προστασία» (Responsibility to Protect), προσέγγισαν τις εξεγέρσεις ως ευκαιρίες για πολιτική αλλαγή και επέκταση της φιλελεύθερης διεθνούς τάξης. Ωστόσο, η επιλογή των περιπτώσεων στις οποίες επενέβησαν – ή στις οποίες παρέμειναν σιωπηλές – καταδεικνύει μια επιλεκτική εφαρμογή αρχών, υπαγορευόμενη από στρατηγικά συμφέροντα. Η Ρωσία, αντίθετα, αντέταξε ένα εναλλακτικό διεθνές αφήγημα βασισμένο στην πολυπολικότητα, τη μη παρέμβαση και την άμυνα της κυριαρχίας, ιδίως όταν απειλούνταν φιλικά προς αυτήν καθεστώτα.

Η πολιτική της Ουάσινγκτον χαρακτήρισε την Αραβική Άνοιξη ως ιστορική ευκαιρία για τη Μέση Ανατολή, αλλά οι συνέπειες των παρεμβάσεών της – όπως στη Λιβύη και τη Συρία – εγείρουν σοβαρά ερωτήματα για τη βιωσιμότητα της στρατηγικής αυτής. Από την άλλη, η προσέγγιση της Μόσχας, αν και συνεπής ως προς την εναντίωση στην εξωτερική επέμβαση, συχνά μεταφράστηκε σε στήριξη αυταρχικών καθεστώτων, με τίμημα την αποξένωση από μεγάλα τμήματα του τοπικού πληθυσμού και τη διαιώνιση συγκρούσεων.

Τελικά, η Αραβική Άνοιξη δεν ανέδειξε μόνο τις εσωτερικές αντιφάσεις του αραβικού κόσμου, αλλά και τις δομικές εντάσεις του παγκόσμιου συστήματος: το ρήγμα μεταξύ ενός δυτικού φιλελεύθερου παρεμβατισμού και μιας ρωσικής ρεαλιστικής απάντησης, με σημείο τομής τον καθορισμό των ορίων της διεθνούς νομιμότητας και των ηθικών αξιώσεων στην εξωτερική πολιτική. Η βαθιά διαφορετική στάση ΗΠΑ και Ρωσίας υπήρξε όχι απλώς διαφορά προσέγγισης, αλλά αντανakλαστικό σύμπτωμα ενός νέου διεθνούς ανταγωνισμού σε έναν μεταψυχροπολεμικό κόσμο.

Βιβλιογραφία

Abdel Salam, E. A. (2015). The Arab Spring: Its origins, evolution and consequences... four years on. *Intellectual Discourse*, 23(1), 119–139.

Burns, N., & Price, J. (Eds.). (2013). *The Arab revolutions and American policy*.

Erenler, M. (2012). Russia's Arab Spring policy. *Bilge Strateji*, 4(6), 167–183.

Gerges, F. A. (Ed.). (2014). *The new Middle East: Protest and revolution in the Arab world*. Cambridge University Press.

Gerges, F. A. (Ed.). (2015). *Contentious politics in the Middle East: Popular resistance and marginalized activism beyond the Arab uprisings*. Palgrave Macmillan US.

Ghanem, H. (2016). Roots of the Arab Spring. In *The Arab Spring Five Years Later: Toward Greater Inclusiveness* (pp. 39–56). Brookings Institution Press.
<https://www.jstor.org/stable/10.7864/j.ctt1657tv8.6>

Hamzaoglu, H., & Merdan, A. S. (2024). The Arab Spring and Russia's Middle East policy. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty*, 11(3), 1095–1112. <https://doi.org/10.30798/makuiibf.1451500>

Herd, G. P. (2011). The Arab Spring: Challenges, obstacles and dilemmas. *Connections*, 10(4), 103–120. <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26326256>

İlkbahar, H. (2021). Russian foreign policy in the Arab Spring period. *Journal of Economics and Political Sciences*, 1(1), 47–58.

Katz, M. N. (2011). Russia and the Arab Spring. *Russian Analytical Digest*, 98, 4–6.
<https://doi.org/10.3929/ethz-a-007153417>

Klein, M. (2012). Russia and the Arab Spring: Foreign and domestic policy changes. *SWP Comments*, No. 3/2012. Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP), German Institute for International and Security Affairs. <https://hdl.handle.net/10419/256182>

Korotayev, A. V., Issaev, L. M., Malkov, S. Y., & Shishkina, A. R. (2014). The Arab Spring: A quantitative analysis. *Arab Studies Quarterly*, 36(2), 149–169.
<https://www.jstor.org/stable/10.13169/arabstudquar.36.2.0149>

Kruber, S. (2019). Arab Spring. In S. Romaniuk et al. (Eds.), *The Palgrave Encyclopedia of Global Security Studies*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-74336-3_1-1

Lewis, G. (2022). Revolution, regime change, and rosewater: The United States' role in the Arab Spring (Undergraduate thesis, Politics, Government, and Law 491.1, Spring 2022, under the supervision of Dr. Angela Kachuyevski).

Magen, Z. (2012). Russia faces the results of the Arab Spring. In Y. Guzansky & M. A. Heller (Eds.), *One year of the Arab Spring: Global and regional implications* (pp. 29–33). Institute for National Security Studies. <https://www.jstor.org/stable/resrep08944.7>

Malashenko, A. (2013). Russia and the Arab Spring. *Carnegie Endowment for International Peace*. <http://www.jstor.com/stable/resrep13003>

Mushtaq, A. Q., & Afzal, M. (2017). Arab Spring: Its causes and consequences. *Journal of the Punjab University Historical Society*, 30(1), 1–16.

Nanda, V. P. (2012). The Arab Spring, the Responsibility to Protect, and U.S. foreign policy: Some preliminary thoughts. *Denver Journal of International Law & Policy*, 41(1), 7–24. <https://digitalcommons.du.edu/djilp/vol41/iss1/4>

Nikitina, Y. (2014). The “color revolutions” and “Arab Spring” in Russian official discourse. *Connections*, 14(1), 87–104. <http://www.jstor.com/stable/26326387>

Salih, K. E. O. (2013). The roots and causes of the 2011 Arab uprisings. *Arab Studies Quarterly*, 35(2), 184–206. <https://www.jstor.org/stable/10.13169/arabstudquar.35.2.0184>

Selim, G. M. (2013). The United States and the Arab Spring: The dynamics of political engineering. *Arab Studies Quarterly*, 35(3), 255–272. <https://www.jstor.org/stable/10.13169/arabstudquar.35.3.0255>

Springborg, R. (2012). The US response to the Arab Uprising: Leadership missing. In *Re-thinking Western Policies in Light of the Arab Uprising* (pp. 31–53). Istituto Affari Internazionali (IAI). <http://www.jstor.com/stable/resrep09872.7>

Suchkov, M. A. (2015). Russia and the Arab Spring: Changing narratives and implications for regional policies. *Arab Center for Research & Policy Studies*. <http://www.jstor.com/stable/resrep12696>

Vysotsky, A. (2014). Russia and the Arab Spring. *Connections*, 14(1), 41–64. <http://www.jstor.com/stable/26326385>

Williams, P. R., & Popken, C. (2012). U.S. foreign policy and the Arab Spring: Ten short-term lessons learned. *Denver Journal of International Law & Policy*, 41(1), 47–61. <https://digitalcommons.du.edu/djilp/vol41/iss1/6>

Zohny, A. Y. (2017). American foreign policy and diplomacy during and after the Arab Spring, the challenge of democratization & the legacy of President Obama's administration. *International Relations and Diplomacy*, 5(7), 371–388. <https://doi.org/10.17265/2328-2134/2017.07.001>